BAOU Education for All

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી-અમદાવાદ

(ગુજરાત સરકાર દ્વારા સ્થાપિત)

NAAC ACCREDITED A++ GRADE 3.55/4

જ્ઞાનગંગા

ન્યૂઝ લેટર

વર્ષ : 20 અંક : 68 જાન્યુઆરી-માર્ચ 2026

યુનિવર્સિટી ગીત

સ્વાધ્યાયઃ પરમં તપઃ
સ્વાધ્યાયઃ પરમં તપઃ
સ્વાધ્યાયઃ પરમં તપઃ

શિક્ષણ, સંસ્કૃતિ, સદ્‌ભાવ, દિવ્યબોધનું ધામ
ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી નામ;
સૌને સૌની પાંખ મળે, ને સૌને સૌનું આભ,
દશે દિશામાં સ્મિત વહે હો દશે દિશે શુભ-લાભ.

અભણ રહી અજ્ઞાનના શાને, અંધકારને પીવો ?
કહે બુદ્ધ આંબેડકર કહે, તું થા તારો દીવો;
શારદીય અજવાળા પહોંચ્યાં ગુર્જર ગામે ગામ
ધ્રુવ તારકની જેમ ઝળહળે એકલવ્યની શાન.

સરસ્વતીના મયૂર તમારે ફળિયે આવી ગહેકે
અંધકારને હડસેલીને ઉજાસના ફૂલ મહેંકે;
બંધન નહીં કો સ્થાન સમયના જવું ન ઘરથી દૂર
ઘર આવી મા હરે શારદા દૈન્ય તિમિરના પૂર.

સંસ્કારોની સુગંધ મહેંકે, મન મંદિરને ધામે
સુખની ટપાલ પહોંચે સૌને પોતાને સરનામે;
સમાજ કેરે દરિયે હાંકી શિક્ષણ કેરું વહાણ,
આવો કરીયે આપણ સૌ
ભવ્ય રાષ્ટ્ર નિર્માણ...
દિવ્ય રાષ્ટ્ર નિર્માણ...
ભવ્ય રાષ્ટ્ર નિર્માણ

કુલપતિશ્રીની કલમે...

શિક્ષણ, સમાજ ઉત્કર્ષ અને રાષ્ટ્રસમર્પણની દિશામાં ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી જે અવિરત ગતિએ આગળ વધી રહી છે, તેનું સુંદર પ્રતિબિંબ 'જ્ઞાનગંગા'ના જાન્યુઆરી-માર્ચ 2026ના અંકમાં નિહાળીને અત્યંત હર્ષ અને ગૌરવની લાગણી અનુભવું છું. યુનિવર્સિટીના 'સૌના માટે શિક્ષણ'ના ધ્યેયને વધુ વ્યાપક બનાવતાં, બંદીવાનો, શહીદ પરિવારો અને ટ્રાન્સજેન્ડર સમુદાય બાદ હવે દિવ્યાંગજનોને પણ નિઃશુલ્ક શિક્ષણ આપવાનો ઐતિહાસિક નિર્ણય બોર્ડ ઑફ મૅનેજમેન્ટ દ્વારા લેવાયો છે.

શિક્ષણ મંત્રાલયના સહયોગથી 'ભારતીય ભાષા પરિવાર' પર દ્વિ-દિવસીય રાષ્ટ્રીય અધિવેશન, અને પદ્મવિભૂષણ ડૉ. સોનલ માનસિંહજી જેવા મૂર્ધન્ય કલાકારોની ઉપસ્થિતિમાં ગુજરાત રાજ્ય સંસ્કૃત બોર્ડના સહયોગથી યોજાયેલ 'અખિલ ભારતીય આચાર્ય ભરતમુનિ સંસ્કૃત સમારોહ' ભારતીય કલા અને ભાષાના સંવર્ધન માટે સીમાચિહ્નરૂપ રહ્યા. બજેટ 2026 પર આયોજિત 'બજેટ ટૉક @ કૅમ્પસ' અને M.A. (ઇતિહાસ) અભ્યાસક્રમની નવી શરૂઆત વિદ્યાર્થીઓના જ્ઞાનવર્ધન માટે મહત્ત્વનાં કદમ છે.

યુવા પ્રતિભાઓને નિખારવા માટે 'તેજતૃષા મહોત્સવ 2026'નું આયોજન થયું, જેમાં 900થી વધુ વિદ્યાર્થીઓએ 36 જેટલી સ્પર્ધાઓમાં ભાગ લીધો. આ જ ગાળામાં AIU વેસ્ટ ઝોન યુથ ફેસ્ટિવલ (UNIFEST 2026)માં ભાગ લેનારી BAOU એકમાત્ર ઑપન યુનિવર્સિટી બની, જેમાં આપણા વિદ્યાર્થીએ વક્તૃત્વ સ્પર્ધામાં 5મો ક્રમ મેળવી રાષ્ટ્રીય સ્તરે ગૌરવ વધાર્યું છે. રાષ્ટ્રીય યુવા દિવસે સ્વામી વિવેકાનંદજીના આધ્યાત્મિક રાષ્ટ્રવાદ પર વ્યાખ્યાન અને 163મી જન્મજયંતી નિમિત્તે પુસ્તક પ્રદર્શન યોજાયું. આ સાથે ડીસા અને અમદાવાદ ખાતે SSIP 2.0 અને પ્રધાનમંત્રી ઇન્ટર્નશિપ યોજના અંગે જાગૃતિ તથા સ્ક્રુટિની બેઠકો ઉલ્લેખનીય રહી.

77મા ગણતંત્ર દિવસની ગરિમાપૂર્ણ ઉજવણીમાં સમગ્ર યુનિવર્સિટી પરિવાર જોડાયો. મહિલા સશક્તિકરણની દિશામાં ઇન્ડિયા ફાઉન્ડેશનના સહયોગથી બીજી 'વુમન થિંકર્સ મીટ'માં દેશની મહિલા અગ્રણી વિચારકોએ આત્મનિર્ભર ભારત માટે ચિંતન કર્યું. 'નારી ઉત્કર્ષ સાહિત્ય મહોત્સવ', 'સેતુ કાર્યક્રમ' અંતર્ગત કાયદાકીય જાગૃતિની કાર્યશાળા અને રાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસે સૉફ્ટ સ્કીલ તાલીમ જેવા કાર્યક્રમોએ નારીશક્તિને આત્મવિશ્વાસ બક્ષ્યો.

માતૃભાષા દિવસે 'અભિવ્યક્તિ' કાર્યક્રમ અને 'યોજનાપંચકમ્' અંતર્ગત ગીતા તથા શતસુભાષિત કંઠપાઠ સ્પર્ધાએ સંસ્કૃતિનું સિંચન કર્યું. વિશ્વ રેડિયો દિવસે આપણા કૉમ્યુનિટી રેડિયો 'Hello BAOU' 90.0 FM દ્વારા રાષ્ટ્રીય કક્ષાની વર્ચ્યુઅલ ઉજવણીમાં સહભાગી થઈ આપણે નવી ટૅક્નૉલૉજી (AI)ના ઉપયોગ તરફ કદમ માંડ્યા છે. વિશેષરૂપે, પરીક્ષા આપતી માતાઓ માટે મહેસાણા કેન્દ્ર ખાતે 'ઘોડિયાઘર'(ડે-કૅર)ની શરૂઆત એ યુનિવર્સિટીના સંવેદનશીલ અભિગમનું ઉત્તમ ઉદાહરણ છે.

આવો, સર્વસમાવેશી અને ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણના આ પવિત્ર યજ્ઞમાં આપણે સૌ સાથે મળીને વિકસિત ભારતના નિર્માણ તરફ મક્કમ ડગ માંડતા રહીએ. વિશ્વવિદ્યાલય પરિવારને આ અવિરત જ્ઞાનયાત્રાની સફળતા માટે મારાં હાર્દિક અભિનંદન.

પ્રો. અમી ઉપાધ્યાય
કુલગુરુ,
ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

‘રાષ્ટ્રીય યુવા દિવસ’: સ્વામી વિવેકાનંદના વિચારો દ્વારા રાષ્ટ્રનિર્માણ

તારીખ: 12 જાન્યુઆરી, 2026

તારીખ 12 જાન્યુઆરી, 2026ના રોજ યુનિવર્સિટી ખાતે ‘રાષ્ટ્રીય યુવા દિવસ’ની ભવ્ય ઉજવણી કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે યુનિવર્સિટી દ્વારા દિલ્હી યુનિવર્સિટીના વિદ્વાન વક્તા ડૉ. વરુણ ગુલાટીના પ્રેરક વ્યાખ્યાનનું વિશેષ આયોજન કરવામાં આવ્યું. ‘विवेकानंद और आध्यात्मिक राष्ट्रवाद: आत्मा की शक्ति से राष्ट्र निर्माण’ વિષય પર સંબોધન કરતાં ડૉ. ગુલાટીએ આત્મા અને રાષ્ટ્રના સર્વાંગી વિકાસ માટે જીવનમાં ગુરુના મહત્ત્વ પર ભાર મૂક્યો. તેમણે સ્વામી વિવેકાનંદજીના યુવાનો, મહિલાઓ, રાષ્ટ્ર અને ધર્મ અંગેના ક્રાંતિકારી વિચારો રજૂ કરતાં જણાવ્યું કે, જે સતત ક્રિયાશીલ છે તે જ સાચો યુવાન છે.

કાર્યક્રમના અધ્યક્ષસ્થાનેથી કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયે પોતાના ઉદ્બોધનમાં સ્વામી વિવેકાનંદજીના વિચારો કાળજયી હોવા વિશે વાત કરી હતી. તેમણે જણાવ્યું કે ઓપન યુનિવર્સિટીનો મૂળભૂત વિચાર સતત નવું શીખતા રહેવાનો છે, જે વિવેકાનંદજીના જીવનદર્શન સાથે સુસંગત છે. સ્વામીજીએ ભારતીય આધ્યાત્મિકતા અને સમાવેશી હિન્દુત્વના વિચારોને વિશ્વ સમક્ષ મૂકીને ભારતનો સાચો પરિચય કરાવ્યો.

આ વ્યાખ્યાનનો લાભ યુનિવર્સિટીની વિવિધ વિદ્યાશાખાઓના નિયામકો, શૈક્ષણિક અને વહીવટી સ્ટાફના સભ્યોએ લીધો હતો. સમગ્ર કાર્યક્રમનું સફળ સંચાલન અને આયોજન એક્સ્ટેન્શન એક્ટિવિટી વિભાગના ડૉ. નીતુ કનારા, ડૉ. પુનીત થાનકી અને ડૉ. પ્રવીણ રાઠોડ દ્વારા કરવામાં આવ્યું.

સ્વામી વિવેકાનંદની 163મી જન્મજયંતી નિમિત્તે પુસ્તક પ્રદર્શનનું આયોજન

તારીખ: 12 જાન્યુઆરી, 2026, અમદાવાદ

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની વિવેકાનંદ લાઇબ્રેરી દ્વારા કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયની પ્રેરણાથી સ્વામી વિવેકાનંદની 163મી જન્મજયંતી નિમિત્તે વિશેષ પુસ્તક પ્રદર્શનનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. આ કાર્યક્રમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સ્વામી વિવેકાનંદના વિચારો, જીવનદર્શન તથા રાષ્ટ્રનિર્માણમાં તેમની અમૂલ્ય ભૂમિકા અંગે જાગૃતિ લાવવાનો રહ્યો.

આ પ્રદર્શનમાં સ્વામી વિવેકાનંદના જીવન, ઐતિહાસિક ભાષણો, ઉપદેશો, યુવાશક્તિ, રાષ્ટ્રભાવના, આધ્યાત્મિકતા, શિક્ષણ અને વ્યક્તિત્વવિકાસ સંબંધિત મહત્ત્વનાં પુસ્તકો પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યાં હતાં. આ ઉપરાંત, તેમના જીવન પર આધારિત વિવિધ જીવનચરિત્રો તથા પ્રેરણાદાયક સાહિત્યનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

આ આયોજનમાં ડૉ. મહેશપ્રસાદ ત્રિવેદી (ડાયરેક્ટર, નૉલેજ રિસોર્સ સેન્ટર)નો વિશેષ સહકાર પ્રાપ્ત થયો. સમગ્ર કાર્યક્રમ ડૉ. નિશા જોષી (ગ્રંથાલય ઇન્ચાર્જ) અને પ્રો. પ્રિયાંકી વ્યાસ (વડા, LIS વિભાગ)ના માર્ગદર્શન હેઠળ યોજાયો. યુનિવર્સિટીના અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓએ આ પ્રદર્શનમાં ઉત્સાહભેર ભાગ લીધો હતો. ગ્રંથાલયના અધિકારીઓ તથા કર્મચારીઓએ જહેમત ઉઠાવી આ કાર્યક્રમને સફળ બનાવ્યો.

‘યોજનાપંચકમ્’ અંતર્ગત શતસુભાષિત અને શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા કંઠપાઠ સ્પર્ધાની સમીક્ષા યોજાઈ

તારીખ: 17 જાન્યુઆરી, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ ખાતે ગુજરાત રાજ્ય સંસ્કૃત બોર્ડ દ્વારા સંચાલિત ‘યોજનાપંચકમ્’ અંતર્ગત પાંચ યોજના પૈકી ‘શતસુભાષિત કંઠપાઠ યોજના’ અને ‘સંપૂર્ણ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા કંઠપાઠ સ્પર્ધા’ની સમીક્ષા યોજાઈ. કાર્યક્રમનો પ્રારંભ યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાય, માનવવિદ્યા અને સમાજશાસ્ત્ર વિભાગના નિયામક પ્રો. યોગેન્દ્ર પારેખ તથા અન્ય આમંત્રિત મહાનુભાવો દ્વારા દીપપ્રાગટ્યથી કરવામાં આવ્યો.

કાર્યક્રમના પ્રારંભે ‘યોજનાપંચકમ્’ના નોડલ ઑફિસર અને સંસ્કૃત વિભાગના પ્રાધ્યાપક ડૉ. વિનોદ માજીરાણાએ મંચસ્થ મહેમાનોનું શાબ્દિક સ્વાગત કર્યું. આ પ્રસંગે કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયે પ્રાસંગિક ઉદ્બોધન આપતાં શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં વર્ણવેલી ભૌતિક જગતની અસ્થિરતા અને મનુષ્યજીવનમાં ગીતાજીની અનિવાર્યતા પર ભાર મૂક્યો. તેમણે ભારતીય જ્ઞાન પરંપરા વિભાગના પ્રાધ્યાપકો સમક્ષ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા વિશે પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ શરૂ કરવાની ઇચ્છા પણ વ્યક્ત કરી.

આ સ્પર્ધામાં પ્રતિભાગીઓનું મૂલ્યાંકન શુદ્ધ ઉચ્ચારણ, કંઠસ્થીકરણ, આરોહ-અવરોહ અને પ્રસ્તુતિના આધારે કરવામાં આવ્યું. ભારતીય જ્ઞાન પરંપરા વિભાગના પ્રાધ્યાપક શ્રી વિવેક સાખીએ સભાગૃહમાં ઉપસ્થિત સૌને ગીતાજીના 15મા અધ્યાયનું સમૂહપારાયણ કરાવ્યું.

સ્પર્ધાના અંતે વિજેતાઓને ગીતાપ્રેસની ‘ગીતા દૈનંદિની’ અને પ્રમાણપત્ર એનાયત કરી પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવ્યા. સમગ્ર કાર્યક્રમનું સંચાલન ડૉ. પાયલ ચાવડાએ કર્યું અને અંતમાં ડૉ. રોશની પ્રજાપતિએ આભારવિધિ કરી. સૌ પ્રતિભાગીઓના સહકારથી આ આયોજન સફળ રહ્યું.

ડીસા ખાતે SSIP 2.0 અને પ્રધાનમંત્રી ઇન્ટર્નશિપ યોજના અંતર્ગત વિશેષ જાગૃતિ કાર્યક્રમનું આયોજન

તારીખ: 17 જાન્યુઆરી, 2025

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયના માર્ગદર્શન હેઠળ તથા ISIICTL વિભાગના ડિરેક્ટર પ્રો. મનોજ શાહના દિશાનિર્દેશ અનુસાર, ડીસા (1026) સ્થિત ડી.એન.પી. આર્ટ્સ એન્ડ કૉમર્સ કૉલેજ ખાતે વિદ્યાર્થીઓ માટે 'Student Sensitization Program on SSIP 2.0' વિષય પર વિશેષ જાગૃતિ કાર્યક્રમ યોજાયો.

આ કાર્યક્રમમાં આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર (મેનેજમેન્ટ) તથા એલ.એસ.સી. કો-ઑર્ડિનેટર ડૉ. ધવલ પંડ્યા, પ્રોજેક્ટ કન્સલ્ટન્ટ શ્રી તેજેન્દ્ર પરમાર, પાલનપુર પ્રાદેશિક કેન્દ્રના રિજનલ ડિરેક્ટર ડૉ. સોનલ ચૌધરી, આસિસ્ટન્ટ રિજનલ ડિરેક્ટર શ્રી પાર્થ રાવલ તેમજ પ્રો. જિગ્નેશ વરવડિયાની વિશેષ ઉપસ્થિતિ રહી.

કાર્યક્રમ દરમિયાન પ્રોજેક્ટ કન્સલ્ટન્ટ શ્રી તેજેન્દ્ર પરમારે ગુજરાત સરકારની મહત્ત્વાકાંક્ષી 'Student Startup and Innovation Policy' (SSIP 2.0) અંગે વિસ્તૃત માહિતી પૂરી પાડી. તેમણે જણાવ્યું કે, આ યોજનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ વિદ્યાર્થીઓના નવીન અને સંશોધનાત્મક વિચારોને સ્ટાર્ટઅપ સ્વરૂપે વિકસાવવા માટે ગ્રાન્ટના માધ્યમથી આર્થિક સહયોગ આપવાનો છે. તેમણે 'Idea to Proof of Concept' (PoC) સુધીની સમગ્ર પ્રક્રિયા, પાત્રતાના માપદંડો તથા અરજીપ્રક્રિયા વિશે પ્રેરણાદાયક ઉદાહરણો દ્વારા માર્ગદર્શન પૂરું પાડ્યું.

આ ઉપરાંત, વિદ્યાર્થીઓને 'પ્રધાનમંત્રી ઇન્ટર્નશિપ યોજના' (PM Internship Yojana) અંતર્ગત ઉપલબ્ધ કારકિર્દીની તકો, ઉદ્યોગઆધારિત અનુભવ તથા ભવિષ્યની રોજગારની સંભાવનાઓ અંગે માહિતગાર કરવામાં આવ્યા. કાર્યક્રમમાં વિદ્યાર્થીઓએ ઉત્સાહપૂર્વક સહભાગી થઈ પોતાના મૌલિક સ્ટાર્ટઅપ વિચારો રજૂ કર્યા, જે ઉપસ્થિત સૌ માટે પ્રેરણાદાયક રહ્યા.

77મા ગણતંત્ર દિવસની ગરિમાપૂર્ણ ઉજવણી

તારીખ: 26 જાન્યુઆરી, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી (BAOU) ખાતે દેશભક્તિના માહોલ વચ્ચે 77મા ગણતંત્ર દિવસની ભવ્ય ઉજવણી કરવામાં આવી હતી. આ દિવસે યુનિવર્સિટીનું સમગ્ર પ્રાંગણ એક અનોખી આભા અને રાષ્ટ્રપ્રેમના રંગે રંગાયેલું જોવા મળ્યું.

કાર્યક્રમના પ્રારંભે સંવિધાનના ઘડવૈયા ભારતરત્ન ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરની પ્રતિમાને યુનિવર્સિટીનાં તમામ કર્મચારીઓ દ્વારા પુષ્પાંજલી અર્પણ કરી કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરવામાં આવી. ત્યારબાદ ધ્વજવંદનનો મુખ્ય કાર્યક્રમ યોજાયો. યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ દ્વારા યુનિવર્સિટી કર્મચારી પરિવારનાં બાળકોને સાથે રાખીને વિશેષ રીતે રાષ્ટ્રધ્વજ ફરકાવવામાં આવ્યો હતો. આ ક્ષણે આકાશ તિરંગાના રંગે રંગાયું હતું અને ઉપસ્થિત સૌ કોઈએ રાષ્ટ્રગીતનું સામૂહિક ગાન કર્યું હતું.

આ રાષ્ટ્રીય પર્વ નિમિત્તે યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયે સૌને પ્રજાસત્તાક દિનની શુભકામનાઓ પાઠવી હતી. તેમણે પોતાના વક્તવ્યમાં જણાવ્યું હતું કે,'આપણો દેશ હાલ શ્રેષ્ઠ નેતૃત્વ હેઠળ પ્રગતિના પંથે અગ્રેસર છે. રાષ્ટ્રની આ વિકાસયાત્રામાં આપણે સૌ પણ પોતાનું યથાયોગ્ય યોગદાન આપીએ અને આપણી યુનિવર્સિટીને શિક્ષણ અને સંસ્કારના માધ્યમથી નવી ઊંચાઈઓ સુધી લઈ જઈએ.'

તદુપરાંત, યુનિવર્સિટીના કુલસચિવ શ્રી એ. કે. જાડેજાએ વક્તવ્યમાં ભારતના સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામના ઈતિહાસને વાચા આપી હતી. તેમણે આઝાદીની લડતમાં સક્રિય રહેલા પરંતુ ઈતિહાસનાં પાને ઓછા જાણીતા એવા ભારતના વીર સપૂતો અને ઘડવૈયાઓને યાદ કર્યા હતા. તેમણે ઉપસ્થિત સૌને રાષ્ટ્ર-નિર્માણ-હેતુ સ્વયંને સજ્જ કરવા અને દેશહિતમાં સમર્પિત થવા માટે હાકલ કરી હતી.

આ કાર્યક્રમમાં બૌદ્ધિક અને સાંસ્કૃતિક પ્રસ્તુતિએ પણ આકર્ષણ જમાવ્યું હતું. યુનિવર્સિટીના બોર્ડ મેમ્બર્સ, વિવિધ સ્કૂલના નિયામકશ્રીઓ અને અધ્યાપકગણ દ્વારા દેશભક્તિસભર કાવ્યપાઠ, કાવ્યગાન અને પ્રાસંગિક ઉદ્બોધનો રજૂ કરવામાં આવ્યાં હતાં, જેણે શ્રોતાઓમાં દેશભાવના જાગૃત કરી હતી.

કાર્યક્રમના અંતિમ ચરણમાં સૌએ સાથે મળીને અલ્પાહાર ગ્રહણ કર્યો હતો. આમ, કુલગુરુશ્રી, કુલસચિવશ્રી, બોર્ડ મેમ્બર્સ, નિયામકો, અધ્યાપકોથી લઈને સેવા, સુરક્ષા અને સફાઈ કર્મચારીઓની ઉમળકાભેર હાજરીમાં, સૌહાર્દપૂર્ણ વાતાવરણ વચ્ચે ભારતના 77મા ગણતંત્ર દિવસની શાનદાર ઉજવણી સંપન્ન થઈ હતી.

તેજતૃષા મહોત્સવ-2026

તારીખ: 27 જાન્યુઆરી, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના આંગણે આજે વિદ્યાર્થીઓની સુષુપ્ત શક્તિઓને ખીલવવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે 'તેજતૃષા મહોત્સવ 2026'નું શાનદાર આયોજન થયું. રાજ્યભરમાંથી આવેલા વિદ્યાર્થીઓના ઉત્સાહ વચ્ચે મુખ્ય અતિથિ જાણીતા હાસ્ય કલાકાર પદ્મશ્રી જગદીશ ત્રિવેદી તથા કુલગુરુશ્રી પ્રો. અમી ઉપાધ્યાય દ્વારા મહોત્સવનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું.

ડૉ. જગદીશ ત્રિવેદીએ વિદ્યાર્થીઓને જીવનલક્ષી માર્ગદર્શન આપતાં જણાવ્યું હતું કે, 'માત્ર પુસ્તકીય જ્ઞાન કે પરીક્ષાનાં પરિણામો જ જીવનનું સત્ય નથી; વિદ્યાર્થીએ પોતાની ભીતર રહેલી ઈશ્વરદત્ત કળા અને મૌલિક શક્તિને ઓળખીને આત્મવિશ્વાસ સાથે વિશ્વફલક પર સફળતાનાં શિખરો સર કરવાં જોઈએ.'

યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયે 'તેજતૃષા'ના ઉદ્દેશ્યને સ્પષ્ટ કરતાં જણાવ્યું કે, 'આ યુવકોત્સવનો હેતુ માત્ર હરીફાઈનો નથી, પરંતુ વિદ્યાર્થીઓમાં રહેલી કળા, સાહિત્ય અને રમતગમતની પ્રતિભાને ઓળખીને તેમને વિશ્વફલક પર મૂકવાનો છે.' તેમણે વધુમાં કહ્યું કે, 'વિદ્યાર્થીઓના સર્વાંગી વિકાસની આ જ પ્રતિબદ્ધતા યુનિવર્સિટીના અન્ય પ્રકલ્પોમાં પણ પ્રતિબિંબિત થાય છે; જ્યાં એક તરફ યુવા પ્રતિભાઓને આત્મનિર્ભર બનાવવા 'સ્ટાર્ટઅપ અને ઇનોવેશન'માટે પ્રોત્સાહક રાશિ અપાય છે, તો બીજી તરફ સામાજિક ઉત્તરદાયિત્વ નિભાવતાં જેલના કેદીઓ અને ટ્રાન્સજેન્ડર સમુદાય માટે 'નિઃશુલ્ક શિક્ષણ'નાં દ્વાર પણ ખોલવામાં આવ્યા છે.'

મહોત્સવના પ્રારંભે ડૉ. સંજય પટેલે સ્વાગત વક્તવ્ય આપ્યું તથા આભારદર્શન કુલસચિવ એ. કે. જાડેજાએ કર્યું. ઉદ્ઘાટન સમારોહનું સંચાલન યુનિવર્સિટીનાં વિદ્યાર્થિની ખેવના જોશી દ્વારા કરવામાં આવ્યું.

ઉદ્ઘાટન બાદ મહોત્સવનો મુખ્ય દોર શરૂ થયો, જેમાં યુનિવર્સિટી-પરિસર કલા અને રમતના રંગે રંગાયેલું જોવા મળ્યું. સાંસ્કૃતિક વિભાગમાં કુલ 36 જેટલી વિવિધ સ્પર્ધાઓ યોજાઈ. જેમાં બૌદ્ધિક કૌશલ્ય માટે 'જ્ઞાનધારા' અંતર્ગત નિબંધ, કાવ્ય સર્જન, લઘુકથા અને વક્તૃત્ત્વ જેવી સ્પર્ધાઓ યોજાઈ. કલા-કૌશલ્યને વાચા આપતી 'રંગ-કલાધારા'માં વિદ્યાર્થીઓએ પોસ્ટર મેકિંગ, કાર્ટૂન ડિઝાઇનિંગ, રંગોળી અને મહેંદીમાં પોતાની કળા પ્રદર્શિત કરી. 'ગીત-સંગીતધારા'માં સુગમ અને શાસ્ત્રીય સંગીત તેમજ વાદ્ય સંગીતના સૂરો રેલાયા, જ્યારે 'નાટ્યધારા'માં એકાંકી, મિમિક્રી, નૃત્ય અને ફેશન શો જેવી કૃતિઓએ દર્શકોને મંત્રમુગ્ધ કર્યા. આધુનિક સમય સાથે તાલ મિલાવતા 'સર્જનાત્મક અભિવ્યક્તિ ધારા'માં સ્પોટ ફોટોગ્રાફી અને વીડિયોગ્રાફી જેવી સ્પર્ધાઓ આકર્ષણનું કેન્દ્ર બની.

સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમોની સમાંતર યોજાયેલી રમતગમતની સ્પર્ધાઓમાં પણ યુવાધનનો અનેરો થનગનાટ જોવા મળ્યો. યુનિવર્સિટીના મેદાન પર વિદ્યાર્થીઓએ માત્ર જીતવા માટે નહીં પરંતુ સાચી ખેલદિલી સાથે વિવિધ રમતોમાં ભાગ લીધો. શારીરિક સૌષ્ઠવ અને ટીમ સ્પિરિટના દર્શન કરાવતી આ રમતગમત સ્પર્ધાઓએ મહોત્સવમાં એક નવો જોશ અને ઊર્જાનો સંચાર કર્યો. રાજ્યભરમાંથી ૯૦૦થી વધારે વિદ્યાર્થીઓ મહોત્સવમાં સહભાગી થયા. સૌ વિજેતાઓને પુરસ્કૃત કરવામાં આવ્યા. આમ, કલા, સાહિત્ય અને રમતગમતના ત્રિવેણી સંગમ સમાન આ મહોત્સવ વિદ્યાર્થીઓ માટે એક યાદગાર સંભારણું બની રહ્યો.

‘વુમન થિંકર્સ મીટ’નું ગરિમાપૂર્ણ સમાપન

તારીખ: 1 ફેબ્રુઆરી, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદના ગૌતમ હૉલ ખાતે સમન્વય પ્રતિષ્ઠાન અને ઇન્ડિયા ફાઉન્ડેશનના સંયુક્ત ઉપક્રમે આયોજિત દ્વિ-દિવસીય ‘બીજી વુમન થિંકર્સ મીટ’નો સમાપન સમારોહ અત્યંત ઉત્સાહભેર સંપન્ન થયો. આ પ્રસંગે ભારત સરકારના પૂર્વ કેન્દ્રીય મંત્રી શ્રી સુરેશ પ્રભુ, ઇન્ડિયા ફાઉન્ડેશનના શ્રી રામ માધવ, યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાય, સસ્ટેનેબિલિટી વિઝનરી ડૉ. અજય રંકા તથા શ્રી ખુશ બ્રહ્મભટ્ટની પ્રેરક ઉપસ્થિતિ રહી હતી. સમગ્ર કાર્યક્રમનું આયોજન યુવાકેન્દ્રિત અભિગમ ધરાવતા સ્વપ્નદ્રષ્ટા ડૉ. જિગર ઇનામદારના કુશળ માર્ગદર્શન હેઠળ કરવામાં આવ્યું હતું.

આ વૈચારિક મંથનમાં ગુજરાત સહિત દેશભરનાં મહિલા વિચારકો, શિક્ષણવિદો અને ઉદ્યોગસાહસિકોએ એકત્ર થઈ આત્મવિકાસ, આત્મનિર્ભરતા અને નેતૃત્વ જેવા પાયાના વિષયો પર સક્રિય સંવાદ સાધ્યો હતો. ‘વિકસિત ભારત @2047’ના સંકલ્પને કેન્દ્રમાં રાખીને આયોજિત આ મીટમાં માનનીય કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયે મહિલાકેન્દ્રિત સંશોધન અને સામાજિક માનસિકતાના પરિવર્તનની આવશ્યકતા પર ભાર મૂક્યો હતો. તેમણે નારીશક્તિને આત્મનિર્ભર બની રાષ્ટ્રના ઉત્કર્ષમાં મહત્તમ યોગદાન આપવા માટે આહ્વાન કર્યું હતું.

શ્રી રામ માધવે મહિલાઓમાં આત્મવિશ્વાસના સંવર્ધન વિશે વાત કરતાં જણાવ્યું કે, ગ્રામીણ ક્ષેત્રની મહિલાઓ પણ ગૌરવભેર જીવન જીવી શકે તે માટે આવા વૈચારિક મંચનો વિસ્તાર અનિવાર્ય છે. ડૉ. જિગર ઇનામદારના સમાજ-પરિવર્તનલક્ષી વિઝનને સાકાર કરતાં આ કાર્યક્રમે મહિલાઓના વિચારોને મજબૂત મંચ પૂરો પાડવાની સાથે આત્મવિકાસ અને રાષ્ટ્રનિર્માણ વચ્ચે સંતુલન સાધવાની દિશા ચીંધી હતી. સહભાગી યુવા મહિલાઓએ આ સંવાદને અત્યંત પ્રેરણાદાયી અને વિચાર-પરિવર્તનકારી ગણાવતાં કાર્યક્રમની સફળતાને બિરદાવી હતી. આ પ્રસંગે યુનિવર્સિટી પરિવારના સભ્યો અને આમંત્રિતો મોટી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

તેજતૃષા મહોત
તારીખ: 27 જાન્યુ

BAOU
Dr. Babasaheb Ambedkar
Open University
ઉદ્ઘાટન સમારોહ

‘ભારતીય ભાષા પરિવાર’ વિષય પર બે દિવસીય રાષ્ટ્રીય અધિવેશન

તારીખ: 6 ફેબ્રુઆરી, 2026

ભારતીય ભાષા સમિતિ, શિક્ષણ મંત્રાલય, ભારત સરકારના સહયોગથી ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી(BAOU)દ્વારા ‘ભારતીય ભાષા પરિવાર’ વિષય પર બે દિવસીય રાષ્ટ્રીય અધિવેશનનું ગૌરવવંતુ આયોજન કરાયું. આ અવસરે પ્રથમ દિવસે શિક્ષણ અને સાહિત્યજગતના મૂર્ધન્ય વિદ્વાનોની ગરિમામય ઉપસ्थिति રહી. મંચ પર યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાય, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના અધ્યક્ષ શ્રી ભાગ્યેશ જહા, બિરસા મુંડા ટ્રાયબલ યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. મધુકરભાઈ પડવી, દિલ્હી યુનિવર્સિટીના પ્રો. રવિપ્રકાશ ટેકચંદાની તેમજ ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના મહામાત્ર પ્રો. જયેન્દ્રસિંહ જાદવ બિરાજમાન રહ્યા. ઉદ્ઘાટનસત્રના પ્રારંભે ભારતીય ભાષા સમિતિ દ્વારા તૈયાર કરાયેલા બે મહત્ત્વના સંશોધનગ્રંથો ‘ભારતીય ભાષા પરિવાર: અ ન્યૂ ફ્રેમવર્ક ઇન લિંગ્વિસ્ટિક્સ’ અને ‘કલેક્ટેડ સ્ટડીઝ ઑન ભારતીય ભાષા પરિવાર: પરસ્પેક્ટિવ્સ ઍન્ડ હોરાઇઝન્સ’નું મહાનુભાવોના હસ્તે ભાવપૂર્વક વિમોચન થયું.

ઉદ્ઘાટનસત્રમાં વક્તાઓએ પોતાના પ્રેરક વિચારો દ્વારા ભારતીય ભાષાના મહત્ત્વને ઉજાગર કર્યું. કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયે ભારતીય ભાષાઓને માત્ર સંવાદનું માધ્યમ નહીં, પરંતુ સંસ્કાર અને સંસ્કૃતિનો જીવંત વારસો ગણાવી રાષ્ટ્રીય એકતામાં વિવિધતાના ફાળાને બિરદાવ્યો. શ્રી ભાગ્યેશ જહાએ ભારતીય ભાષાઓના મૂળમાં સંસ્કૃતનો પ્રભાવ દર્શાવી ભાષાને સામૂહિક ચેતનાનું પ્રતિબિંબ ગણાવ્યું. આદિવાસી બોલીઓના મહત્ત્વ અંગે પ્રો. મધુકરભાઈ પડવીએ જણાવ્યું કે આ બોલીઓ ભારતીય ભાષા પરિવારનું અભિન્ન અંગ છે અને લિપિના અભાવે તેને ગૌણ ગણવી ઉચિત નથી, કારણ કે તે જ્ઞાનવહનનું સશક્ત માધ્યમ છે. પ્રો. રવિપ્રકાશ ટેકચંદાનીએ માતૃભાષામાં મૌલિક ચિંતનને સાચી સ્વતંત્રતાનો આધાર ગણાવ્યો. પ્રો. જયેન્દ્રસિંહ જાદવે સ્પષ્ટ કર્યું કે ભારતીય ભાષાઓ એક જ જ્ઞાનપરંપરાનાં વિવિધ સ્વરૂપો છે અને તેને મૂળ સંસ્કૃતિ સાથે જોડીને જોવી અનિવાર્ય છે.

આ સત્રમાં પ્રો. યોગેન્દ્ર પારેખે અતિથિઓનું શાબ્દિક સ્વાગત કર્યું, ડૉ. અર્ચના મિશ્રાએ સંચાલન સંભાળ્યું અને અંતમાં ડૉ. બિંદિતારાની બેહેરા દ્વારા આભારવિધિ કરવામાં આવી.

આ રાષ્ટ્રીય અધિવેશનમાં ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના વિવિધ વિભાગોના વિદ્યાર્થીઓ, સંશોધકો, અધ્યાપકો અને અન્ય શૈક્ષણિક સંસ્થાઓના પ્રતિનિધિઓ તેમજ પ્રબુદ્ધ મહાનુભાવો મોટી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

Academic Sessions of Two-Day National Conference on 'Bharatiya Bhasha Pariwar' Highlight Linguistic and Cultural Heritage

Date: 07 February, 2026

Dr. Babasaheb Ambedkar Open University organized a Two-Day National Conference on 'Bharatiya Bhasha Pariwar' on 6th and 7th February 2026. The academic sessions of the conference offered deep scholarly engagement with India's linguistic, cultural, and knowledge traditions through insightful lectures and discussions by eminent academicians.

Prof. Ravi Prakash Tekchandani (University of Delhi) elaborated on the historical and cultural connection between Sanskrit and Sindhi, highlighting how Sanskrit has played a formative role in shaping Sindhi vocabulary, grammar, and literary traditions, thereby strengthening inter-linguistic continuity within the Indian language family. The session was moderated by Dr. Yesha Bhatt, Assistant Professor (English).

Prof. Rajesh Makwana (Central University of Gujarat, Vadodara) discussed how Indian languages and culture are intrinsically interconnected, explaining how linguistic expressions serve as carriers of cultural values, traditions, and collective memory. Prof. Sachin Chandrakant Ketkar (MSU, Vadodara) presented Comparative Indian Literatures as a robust research framework, advocating comparative approaches to understand Bhasha literatures beyond linguistic boundaries. The session was moderated by Dr. Ankit Parmar, Assistant Professor (English).

Dr. Sudha Kumari K (University of Delhi) examined the mutual interrelationship of regional languages within the Bharatiya Bhasha Pariwar, underlining linguistic exchange, coexistence, and shared knowledge traditions. The session was moderated by Mr. Shyam Patel, Assistant Professor (IKS).

Together, these sessions reinforced the idea that Indian languages are not isolated entities but interconnected expressions of a shared civilizational and intellectual heritage. The event saw active participation from researchers, faculty members and students.

BAOU Marks a Historic Milestone and Achieves National Success at AIU West Zone Youth Festival (UNIFEST 2026)

Date: 12 February, 2026

Dr. Babasaheb Ambedkar Open University (BAOU), Ahmedabad, proudly marks a historic milestone at the prestigious AIU West Zone Youth Festival (UNIFEST 2026). In a grand celebration of youth creativity and artistic excellence that brought together more than 33 universities and around 1500 talented participants, BAOU stood strong as the first and only Open University representing the distance mode of education on such a massive platform.

Under the visionary mentorship of Hon'ble Vice Chancellor Professor (Dr) Ami Upadhyay, BAOU believes that distance learners deserve not only academic excellence but also the joy, exposure, and confidence that come from cultural participation. Our mission is to nurture well-rounded individuals competent in cultural, literary, and performing arts.

This year, making a historic debut, a determined group of BAOU students participated in seven vibrant competitions:

- Elocution
- Collage
- Rangoli
- Clay Modeling
- Classical Dance
- Taalvadya (Percussion)
- Vocal Music

Our students shone with immense passion, proving that dedication matters more than numbers. A moment of extraordinary pride was marked when our student, Akshay, secured an impressive 5th rank in the Elocution Competition—a remarkable achievement amidst such intense national-level competition.

As Neil Armstrong famously said, 'That's one small step for a man, one giant leap for mankind.' Similarly, this participation is a giant leap for distance education. This year, we made history and our presence was noticed by all. With the experience of this year's exposure and belonging, we aim even higher for the next year to bring home more ranks. True success begins with showing up and shining. Proud today. Stronger tomorrow.

સાહિત્ય અને કલા એ માત્ર મનોરંજન યા વિલાસનું સાધન નથી. સમાજના પીડિત અને શોષિત વર્ગની વેદનાને વાચા ન આપી શકતી કલા નકામી છે. કેટલાક લોકો 'કલા ખાતર કલા'ના સિદ્ધાંતમાં માને છે, હું આ વિચાર સાથે સહમત નથી. મારી દૃષ્ટિએ કલા હંમેશાં માનવજીવનના ઉત્કર્ષ માટે હોવી જોઈએ.

કલાકારે પોતાની કલ્પનાઓની દુનિયામાંથી બહાર આવીને વાસ્તવિકતા અને સમાજની પીડાને પોતાની કલામાં ઝીલવી જોઈએ. મનુષ્યને અંધશ્રદ્ધા, ગુલામી અને માનસિક બંધનોમાંથી મુક્ત ન કરી શકતી અને સમાનતાનો સંદેશ ન આપી શકતી કલાને સાચી કલા કહી શકાય નહીં. સાચી કલા એ છે જે માણસના મનમાં જાગૃતિ પેદા કરે અને તેને પોતાના અધિકારો પ્રત્યે સભાન બનાવે.

સમાજની ભૌતિક અને આત્મિક ઉન્નતિને લક્ષમાં રાખ્યા વિનાની કલા દિશાહીન રહે છે. કલાનું સર્જન એવું હોવું જોઈએ કે તે મનુષ્યના ચારિત્ર્યનું ઘડતર કરે અને સમાજમાં કરુણા તથા મૈત્રીનો પ્રસાર કરે.

— ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર (તેમના લખાણો અને પ્રવચનોમાંથી ગુજરાતી અનુવાદ)

વિશ્વ રેડિયો દિવસ નિમિત્તે 'Hello BAOU' 90.0 FMએ રાષ્ટ્રીય કક્ષાની વર્ચ્યુઅલ ઉજવણી

તારીખ: 13 ફેબ્રુઆરી, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીનાં માનનીય કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયની પ્રેરણા અને માર્ગદર્શન હેઠળ યુનિવર્સિટીનું કૉમ્યુનિટી રેડિયો 'Hello BAOU' 90.0 FM-નાં પ્રતિનિધિઓ, 13 ફેબ્રુઆરી, 2026ના રોજ વિશ્વ રેડિયો દિવસની વર્ચ્યુઅલ ઉજવણીમાં સહભાગી બન્યાં હતાં. માનનીય કુલગુરુના માર્ગદર્શનથી જ રાષ્ટ્રીય સ્તરના આ મંચ પર જોડાવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો હતો.

વિશ્વ રેડિયો દિવસ નિમિત્તે 'કૉમ્યુનિટી રેડિયો એસોસિએશન' (CRA) અને 'કૉમનવેલ્થ એજ્યુકેશનલ મીડિયા સેન્ટર ફૉર એશિયા' (CEMCA) દ્વારા આયોજિત આ વર્ચ્યુઅલ ઉજવણીમાં દેશભરનાં આશરે 200 જેટલાં કૉમ્યુનિટી રેડિયો સ્ટેશનો (CRS) ઉત્સાહભેર જોડાયાં હતાં. આ પ્રસંગે માહિતી અને પ્રસારણ મંત્રાલયના અન્ડર સેક્રેટરી શ્રી મહેન્દ્રકુમાર મીણાએ આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ (AI)ને રેડિયોક્ષેત્ર માટે એક સશક્ત સાધન ગણાવ્યું હતું. તેમણે ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે, ટેક્નોલૉજીના સમજદારીપૂર્વકના ઉપયોગથી રેડિયો વધુ અસરકારક રીતે સમાજની છેવાડાની વ્યક્તિ સુધી પહોંચી શકે છે.

CEMCAના ડિરેક્ટર ડૉ. બી. શેદ્રાકે AIને ભવિષ્યની દિશા નિર્ધારિત કરતું માધ્યમ ગણાવી CRA, રિલાયન્સ ફાઉન્ડેશન અને CEMCA વચ્ચેના સંભવિત સહયોગ અંગે સવિસ્તર ચર્ચા કરી હતી. રિલાયન્સ ફાઉન્ડેશન તરફથી શ્રી સેન્થિલકુમારન કૃષ્ણને AI આધારિત એપ્લિકેશનો અંગે માહિતી આપી હતી, જે સામગ્રીનિર્માણ અને પ્રસારણ-વ્યવસ્થાપનમાં અત્યંત ઉપયોગી સાબિત થઈ શકે છે. CEMCAના પ્રોગ્રામ ડિરેક્ટર શ્રીમતી મોનિકા શર્મા અને પી.આઈ.બી. (PIB)ના નિવૃત્ત પ્રિન્સિપાલ ડિરેક્ટર જનરલ શ્રી કુલદીપ ધતવાલિયાએ AIના ઉપયોગમાં નૈતિકતા, સચોટતા અને જવાબદારીના મહત્ત્વ પર વિશેષ ભાર મૂક્યો હતો.

CRAના પ્રમુખ શ્રી સંદીપ પરમારે સૌનું શાબ્દિક સ્વાગત કર્યું હતું. કાર્યક્રમનું સંચાલન દક્ષિણ ક્ષેત્રના ઉપપ્રમુખ ડૉ. એસ. ચંદ્રશેખરે કર્યું હતું અને જનરલ સેક્રેટરી શ્રી જિતેન્દ્ર શર્માએ આભારવિધિ કરી હતી. રાષ્ટ્રીય સંયોજક શ્રી સંદીપ રાણાના સઘન પ્રયત્નોથી આ કાર્યક્રમ સફળ રહ્યો હતો.

આ રાષ્ટ્રીય ઉજવણીમાં 'Hello BAOU'ના પ્રતિનિધિ તરીકે શ્રી દિગીશ વ્યાસ અને સુશ્રી નેહા ભટ્ટ જોડાયાં હતાં, જે શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ દ્વારા સંચાલિત રેડિયો સ્ટેશનોની સામાજિક જાગૃતિ લાવવામાં રહેલી ભૂમિકાને સુપેરે સ્પષ્ટ કરે છે. વિશ્વ રેડિયો દિવસની આ ઉજવણી રેડિયો અને આધુનિક ટેક્નોલૉજીના સુમેળના દૃઢ વિશ્વાસ સાથે સંપન્ન થઈ.

‘બજેટ ટૉક @ કૅમ્પસ’ કાર્યક્રમનું આયોજન

તારીખ: 13 ફેબ્રુઆરી, 2026

ભારત સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલા યુનિયન બજેટ 2026ના આર્થિક દૃષ્ટિકોણ અને આત્મનિર્ભર ભારતના લક્ષ્યોને જન-જન સુધી પહોંચાડવાના હેતુથી ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી (BAOU) ખાતે 13 ફેબ્રુઆરી, 2026ના રોજ‘બજેટ ટૉક @ કૅમ્પસ’ કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ કાર્યક્રમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ વિદ્યાર્થીઓ અને શૈક્ષણિક સ્ટાફને બજેટની આર્થિક અને વિકાસલક્ષી નીતિઓથી માહિતગાર કરી સચોટ માર્ગદર્શન પૂરું પાડવાનો હતો.

કાર્યક્રમનો મંગલ પ્રારંભ ઉપસ્થિત મહાનુભાવો દ્વારા દીપપ્રાગટ્ય, રાષ્ટ્રીય ગાન‘વંદે માતરમ્’ અને યુનિવર્સિટી ગીતના ગાન સાથે કરવામાં આવ્યો હતો. અધ્યક્ષસ્થાનેથી યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયે પોતાના પ્રેરણાદાયી વક્તવ્યમાં ભારતના પ્રાચીન જ્ઞાન અને આધુનિક ટૅક્નૉલૉજીના સમન્વય પર વિશેષ ભાર મૂકતાં જણાવ્યું હતું કે,‘વૈદિક કાળથી ચાલી આવતા ભારતના સમૃદ્ધ આધ્યાત્મિક જ્ઞાનથી લઈને અત્યારના આધુનિક આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ(AI) સુધીના પરિવર્તનને ભારત સફળતાપૂર્વક અપનાવી શકે છે અને તે આપણી સરકારનું વિઝન છે.’ તેમણે વધુમાં ઉમેર્યું કે, સરકારની વિવિધ કલ્યાણકારી નીતિઓનો લાભ સમાજના અંતિમ વ્યક્તિ સુધી અસરકારક રીતે પહોંચે તે જ સાચા અર્થમાં સર્વસમાવેશી વિકાસનું પ્રતિબિંબ છે.

મુખ્ય વક્તા CA અજય શર્માએ બજેટના વિવિધ જટિલ પાસાઓનું સરળ વિશ્લેષણ રજૂ કર્યું હતું. સરકારના પ્રતિનિધિ શ્રી જિગ્નેશભાઈ પંડ્યાએ બજેટની રૂપરેખા સમજાવતાં જણાવ્યું હતું કે, આ બજેટ એ માત્ર નાણાકીય દસ્તાવેજ નથી, પરંતુ માનનીય વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્ર મોદીના‘વિકસિત ભારત 2047’ના વિઝનને પ્રત્યક્ષ રીતે દર્શાવે છે.

સ્કૂલ ઑફ કૉમર્સ ઍન્ડ મૅનેજમેન્ટના નિયામક પ્રો. મનોજ શાહ દ્વારા કાર્યક્રમની ભૂમિકા સ્પષ્ટ કરવામાં આવી અને રોકાણ તેમજ બજેટ 2026 અંગેનાં વિવિધ પાસાઓની જાણકારી સંક્ષિપ્તમાં આપવામાં આવી હતી. કાર્યક્રમના અંતે ડૉ. ધવલ પંડ્યા દ્વારા આભારવિધિ કરવામાં આવી હતી. સમગ્ર કાર્યક્રમનું સુચારુ સંચાલન સુશ્રી હાર્દી ભટ્ટ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. આ આયોજન દ્વારા શ્રોતાઓમાં રાષ્ટ્રીય આર્થિક નીતિઓ પ્રત્યે જાગૃતિ વિકસી અને તેમને રાષ્ટ્રનિર્માણની પ્રક્રિયામાં પોતાની જવાબદારી અને સક્રિય ભાગીદારીનું મહત્ત્વ સમજવામાં મદદ મળી.

વિશ્વ માતૃભાષા દિવસ નિમિત્તે ‘અભિવ્યક્તિ’ કાર્યક્રમ યોજાયો

તારીખ: 21 ફેબ્રુઆરી, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી ખાતે વિશ્વ માતૃભાષા દિવસ નિમિત્તે ‘અભિવ્યક્તિ’ કાર્યક્રમનું ગરિમાપૂર્ણ આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ કાર્યક્રમમાં યુનિવર્સિટી પરિવારના સૌ ભાષાપ્રેમીઓ ઉત્સાહભેર સહભાગી થયા હતા. કાર્યક્રમના પ્રારંભે માનવવિદ્યાઓ અને સામાજિક વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાના નિયામક પ્રો. યોગેન્દ્ર પારેખે પ્રસંગોચિત ઉદ્બોધન કર્યું હતું.

તેમણે માતૃભાષામાં વ્યવહાર અને શિક્ષણનું મહત્ત્વ સમજાવતાં જણાવ્યું કે, ‘કોઈ પણ ભાષા ચડિયાતી કે ઊતરતી નથી; દરેક ભાષા તેના ભાષક માટે મહાન છે. સંતાનને માતૃભાષામાં પ્રાથમિક શિક્ષણ મેળવવાના જન્મદત્ત અધિકારથી વંચિત રાખવા એ એક પ્રકારનો સાંસ્કૃતિક અપરાધ છે.’ તેમના ઉદ્બોધન બાદ યુનિવર્સિટી પરિવારના વિવિધ સભ્યોએ પોતાની માતૃભાષામાં કાવ્યપાઠ, કાવ્યગાન અને વક્તવ્ય દ્વારા સુંદર અભિવ્યક્તિ કરી હતી. આ બહુભાષીય કાર્યક્રમમાં ડૉ. અર્ચના મિશ્રા, ડૉ. દીપ્તિબા ગોહિલ, ડૉ. નીતુ કનારા, ડૉ. આશિષકુમાર સિંહ, ડૉ. એશા ભટ્ટ, ડૉ. નવીન ખત્રી, ડૉ. માલતી વ્યાસ, ડૉ. રશ્મિ રાજપૂત, ડૉ. હાર્દી ભટ્ટ, ડૉ. બીજલ રાવલ, પ્રા. શુભમ તિવારી, પ્રા. જય ચુડાસમા, શ્રી બિન્દી ચૌહાણ, શ્રી નેહાબેન ભટ્ટ, પ્રા. વંદન ગોર, પ્રા. હેતલ જોષી અને પ્રા. નીતા વસાવાએ સહભાગી થઈને માતૃભાષાનું ગૌરવગાન કર્યું હતું.

માતૃભાષાના મહિમાને ઉજાગર કરતા આ કાર્યક્રમના અંતે પ્રા. હેતલ જોષીએ ઉપસ્થિત સૌ પ્રત્યે આભારની લાગણી વ્યક્ત કરી હતી. સમગ્ર કાર્યક્રમનું સુચારુ સંચાલન ડૉ. રજનીકુમાર પરમારે કર્યું હતું.

BAOUની પરીક્ષા આપતી માતાઓ માટે રાહત: પરીક્ષાકેન્દ્ર પર બાળકો માટે 'ઘોડિયાઘર'ની વિશિષ્ટ સુવિધા

તારીખ: 26 ફેબ્રુઆરી, 2026

મહેસાણામાં ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી(BAOU)ની પરીક્ષાઓ ચાલી રહી છે, ત્યારે શ્રી સાર્વજનિક કેળવણી મંડળ સંચાલિત પરીક્ષાકેન્દ્ર ખાતે એક અત્યંત સરાહનીય અને અનોખી પહેલ કરવામાં આવી છે. આ કેન્દ્ર પર પરીક્ષા આપવા આવતી માતાઓ અને મહિલા વિદ્યાર્થિનીઓની સુવિધા માટે ખાસ 'ઘોડિયાઘર'(ડે-કેર)ની વ્યવસ્થા ઊભી કરવામાં આવી છે.

BAOUની પરીક્ષામાં વયસ્ક અને માતૃત્વ ધારણ કરેલી મહિલાઓ પણ મોટી સંખ્યામાં ભાગ લેતી હોય છે. આ મહિલાઓ પોતાના ભૂલકાંઓને લઈને પરીક્ષા આપવા આવતી હોવાથી, તેમને પરીક્ષા દરમિયાન કોઈ મુશ્કેલી ન પડે અને તેઓ ચિંતામુક્ત થઈને શાંતિપૂર્ણ માહોલમાં પરીક્ષા આપી શકે તે હેતુથી પરીક્ષાકેન્દ્ર પર આ વિશેષ સુવિધા શરૂ કરવામાં આવી છે. આ ઘોડિયાઘરમાં બાળકોને સાચવવા માટે સુરક્ષિત વાતાવરણ પૂરું પાડવામાં આવે છે.

શ્રી સાર્વજનિક કેળવણી મંડળના શ્રી મિલન એસ. ચૌધરીના જણાવ્યા અનુસાર, શિક્ષણ વિભાગની માર્ગદર્શિકાને ધ્યાનમાં રાખીને આ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે, જેથી માતાઓ પોતાના બાળકની ચિંતા કર્યા વિના સંપૂર્ણ એકાગ્રતા અને તંદુરસ્ત વાતાવરણમાં પોતાની પરીક્ષા આપી શકે.

ઉલ્લેખનીય છે કે, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના અમદાવાદ સ્થિત વડામથક ખાતે કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયના પ્રેરક નેતૃત્વમાં કાયમ માટે 'ડે-કેર સેન્ટર'ની વ્યવસ્થા કરવામાં આવેલી છે. આ સેન્ટરમાં મહિલા કર્મચારીઓ તથા પરીક્ષાર્થી મહિલાઓનાં સંતાનોની વિશેષ કાળજી લેવામાં આવે છે. યુનિવર્સિટીના આ સંવેદનશીલ અભિગમને શૈક્ષણિક જગતમાં વ્યાપક પ્રતિસાદ મળી રહ્યો છે.

"માતાનું હૃદય એ બાળકની સાચી પાઠશાળા છે. દુનિયાના કોઈ પણ શિક્ષક કે પુસ્તકો કરતાં માતાનો પ્રભાવ બાળકના ચરિત્ર પર સૌથી વધુ પડે છે. માતા પોતાના બાળકમાં જે સંસ્કાર સિંચન કરી શકે છે, તે બીજું કોઈ કરી શકતું નથી."

-મહાત્મા ગાંધી

"હું કોઈપણ સમાજની પ્રગતિ એ સમાજની સ્ત્રીઓએ કરેલી પ્રગતિના માપદંડથી માપું છું. શિક્ષિત અને જાગૃત માતા જ સક્ષમ આવનારી પેઢીનું નિર્માણ કરી શકે છે. બાળકનું પ્રથમ અને સાચું શિક્ષણ માતાના ખોળામાંથી જ શરૂ થાય છે. સમાજના ઉત્થાનમાં માતાની ભૂમિકા સૌથી મહત્ત્વની છે."

-ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર

દ્વિ-દિવસીય ‘અખિલ ભારતીય આચાર્ય ભરતમુનિ સંસ્કૃત સમારોહ’: નાટ્યશાસ્ત્ર અને કલા-પરંપરાનું ગૌરવગાન

તારીખ: 28 ફેબ્રુઆરી, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના ‘જ્યોતિર્મય પરિસર’ ખાતે ગુજરાત રાજ્ય સંસ્કૃત બોર્ડના સહયોગથી દ્વિ-દિવસીય‘અખિલ ભારતીય આચાર્ય ભરતમુનિ સંસ્કૃત સમારોહ’યોજાયો. તા. 28 ફેબ્રુઆરી અને 1 માર્ચ, 2026 એમ બે દિવસ ચાલેલા આ સમારોહમાં નાટ્યશાસ્ત્ર અને સંસ્કૃત ભાષાના વિવિધ આયામો પર જ્ઞાનસભર મંથન થયું.

સમારોહના પ્રથમ દિવસે યોજાયેલા ઉદ્ઘાટન સત્રમાં પદ્મવિભૂષણ ડૉ. સોનલ માનસિંહજી (પ્રખ્યાત નૃત્યાંગના અને નાટ્યશાસ્ત્રનાં વિદૂષી), ડૉ. સંધ્યા પુરેચા (અધ્યક્ષા, સંગીત નાટક અકાદમી) અને ડૉ. સચ્ચિદાનંદ જોશી (સભ્ય સચિવ, ઇન્દિરા ગાંધી રાષ્ટ્રીય કલા કેન્દ્ર, દિલ્હી) જેવા અગ્રણી મહાનુભાવોની ગરિમામય ઉપસ્થિતિ રહી હતી. ગુજરાત રાજ્ય સંસ્કૃત બોર્ડના અધ્યક્ષ શ્રી હિમાંજય પાલીવાલ અને યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયની ઉપસ્થિતિમાં મહાનુભાવોએ દીપપ્રાગટ્ય દ્વારા કાર્યક્રમનું ઔપચારિક ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.

મુખ્ય અતિથિપદેથી ઉદ્બોધન કરતાં પદ્મવિભૂષણ ડૉ. સોનલ માનસિંહજીએ ભારતીય કલા અને માતૃભાષા પ્રત્યે ઊંડો ગૌરવભાવ વ્યક્ત કર્યો હતો. તેમણે જણાવ્યું હતું કે, નાટ્યશાસ્ત્રમાં ગુરુનું સ્થાન અત્યંત મહત્ત્વનું છે અને કલા જ્યારે દેશ, કાળ તથા પરિસ્થિતિ મુજબ અભિવ્યક્ત થાય છે ત્યારે જ તે ખરા અર્થમાં જીવંત રહે છે. સમારોહની અધ્યક્ષતા કરી રહેલાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયે યુનિવર્સિટી દ્વારા સંસ્કૃત ભાષા અને ભારતીય કલા-પરંપરાના સંવર્ધન માટે હાથ ધરવામાં આવેલા સ્તુત્ય પ્રયાસોની વિસ્તૃત રૂપરેખા આપી હતી.

‘સેતુ’ કાર્યક્રમ અંતર્ગત એક દિવસીય કાર્યશાળાનું આયોજન

તારીખ: 27 ફેબ્રુઆરી, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીનાં માનનીય કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયનાં પ્રેરણાદાયી માર્ગદર્શન હેઠળ, જેન્ડર રિસોર્સ, મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ દ્વારા ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરની કચેરીના સંકલનમાં યુનિવર્સિટીના પ્રાદેશિક કેન્દ્ર, અમદાવાદ તથા અભ્યાસકેન્દ્ર 0128 — ઉમિયા આર્ટ્સ એન્ડ કૉમર્સ કૉલેજ ખાતે‘સેતુ’ કાર્યક્રમ અંતર્ગત એક દિવસીય કાર્યશાળાનું સફળ આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

કાર્યક્રમના પ્રથમ સત્રની શરૂઆત પરંપરાગત દીપપ્રાગટ્ય અને મહાનુભાવોના ઉષ્માભર્યા સ્વાગત સાથે થઈ હતી. સ્ટુડન્ટ ડેવલપમેન્ટ વિભાગના નિયામક ડૉ. નિશા જોષીએ પ્રાસંગિક ઉદ્બોધન દ્વારા સૌનું સ્વાગત કર્યું હતું. કાર્યક્રમના મુખ્ય વક્તા ડૉ. નિયતિ મિસ્ત્રી (નિયામક, ભૂગોળ વિભાગ, ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ કૉલેજ, ગાંધીનગર)એ મહિલાઓના સર્વાંગી વિકાસ અને શિક્ષણના મહત્ત્વ અંગે માર્ગદર્શન આપતાં જણાવ્યું કે, શૈક્ષણિક સશક્તીકરણ જ સમાજમાં સકારાત્મક પરિવર્તન લાવી શકે છે.

આ ઉપરાંત, એડ્વોકેટ ડૉ. સોનલ જોષીએ મહિલાઓને કાયદાકીય અધિકારો અને અન્યાય સામે લડવાની પ્રક્રિયા વિશે વિસ્તૃત માહિતી આપી હતી. ઉમિયા કૉલેજના પ્રિન્સિપાલ ડૉ. સંગીતા ઘાટેએ અધ્યક્ષીય ઉદ્બોધન આપ્યું હતું, જ્યારે BAOUના EC સદસ્ય શ્રી રૂપલ પટેલે આભારવિધિ કરી હતી.

કાર્યક્રમના દ્વિતીય સત્રમાં મુખ્ય વક્તા તરીકે શ્રી મૈત્રી ત્રિવેદી (લીગલ આસિસ્ટન્ટ, BAOU)એ કાર્યસ્થળ પર મહિલાઓના અધિકારો અને કાયદાકીય સુરક્ષાના પાસાઓની ગહન ચર્ચા કરી હતી. તેમણે સમજાવ્યું કે કાયદાકીય સમજ એ મહિલાઓના આત્મસન્માન અને સામાજિક સુરક્ષાનું મજબૂત કવચ છે. દ્વિતીય સત્રના અંતે શ્રી સાહિસ્તાબેન મલેકે આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો.

સમગ્ર કાર્યક્રમનું સંચાલન ‘સેતુ’નાં નોડલ અધિકારી પ્રો. પ્રિયાંકી વ્યાસ અને ડૉ. નિશા જોષી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. આ કાર્યશાળાને સફળ બનાવવામાં ડૉ. હીના રાવલ, શ્રી અભિ ત્રિવેદી, પ્રાદેશિક કેન્દ્ર અમદાવાદની ટીમ અને સ્ટુડિયો ટીમનો નોંધપાત્ર સહયોગ રહ્યો હતો. મોટી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત વિદ્યાર્થિનીઓ અને સ્ટાફ સભ્યો માટે આ આયોજન અત્યંત જ્ઞાનવર્ધક સાબિત થયું હતું.

ગુજરાત રાજ્ય સંસ્કૃત બોર્ડના અધ્યક્ષ શ્રી હિમાંજય પાલીવાલે દૃઢતાપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે, ગુજરાતમાં સંસ્કૃત અને નાટ્ય-પરંપરાના પુનરુત્થાન માટે બોર્ડ સંપૂર્ણપણે પ્રતિબદ્ધ છે. વિદ્વાનોને સંશોધન કે અન્ય શૈક્ષણિક કાર્યમાં ધનના અભાવે કોઈ અવરોધ ન આવે તે જોવાનું ઉત્તરદાયિત્વ બોર્ડ વહન કરશે. આ પ્રસંગે ડૉ. સચ્ચિદાનંદ જોશીએ ભારતીય હસ્તપ્રતોના સંરક્ષણ અને સંપાદન કાર્યની અનિવાર્યતા પર ભાર મૂકી સૌને સાંસ્કૃતિક ધરોહર પ્રત્યે સજાગ થવા આહ્વાન કર્યું હતું. ડૉ. સંધ્યા પુરેચાએ નાટ્યશાસ્ત્રને જીવનને સાર્થક બનાવવાનો માર્ગ ગણાવી, નવી રાષ્ટ્રીય શિક્ષણનીતિ અંતર્ગત નાટ્યશાસ્ત્રના શિક્ષણ તરફ થઈ રહેલા પ્રયાસોને બિરદાવ્યા હતા.

અગાઉ કાર્યક્રમના પ્રારંભે પ્રો. યોગેન્દ્ર પારેખે શાબ્દિક સ્વાગતની સાથે યુનિવર્સિટીની શૈક્ષણિક ગતિવિધિઓ અને રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓનો ચિતાર આપ્યો હતો. સમગ્ર ઉદ્ઘાટન સત્રનું સુચારુ સંચાલન સંસ્કૃત વિભાગનાં અધ્યાપિકા ડૉ. પાયલ ચાવડાએ અસ્ખલિત સંસ્કૃત ભાષામાં કર્યું હતું અને અંતમાં ડૉ. વિનોદકુમાર માજીરાણાએ આભારવિધિ કરી હતી. આ અવસરે ડૉ. મહેશ ચંપકલાલ અને ડૉ. ગિરીશ ઠાકર જેવા મૂર્ધન્ય વિદ્વાનોની પ્રેરક ઉપસ્થિતિ રહી હતી.

ઔપચારિક ઉદ્ઘાટન સત્ર સંપન્ન થયા બાદ કલાકાર શ્રી કૃષ્ણેન્દુ સાહા દ્વારા ઓડિસી નૃત્યશૈલીમાં ગણેશ વંદના અને દશાવતારની અદ્ભુત નૃત્ય પ્રસ્તુતિ કરવામાં આવી હતી, જેણે ઉપસ્થિત સૌને મંત્રમુગ્ધ કર્યા હતા.

‘અખિલ ભારતીય આચાર્ય ભરતમુનિ સંસ્કૃત સમારોહ’ દ્વિતીય દિવસ: સંશોધન અને જ્ઞાનનો સંગમ યોજાયો

તારીખ: 1 માર્ચ, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ તથા ગુજરાત રાજ્ય સંસ્કૃત બોર્ડના સંયુક્ત ઉપક્રમે આયોજિત દ્વિ-દિવસીય ‘અખિલ ભારતીય આચાર્ય ભરતમુનિ સંસ્કૃત સમારોહ’ના બીજા દિવસે શોધપત્ર સત્ર અને સમાપન સત્રનું ગરિમાપૂર્ણ આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

શોધપત્રની પ્રસ્તુતિનાં ચાર સત્ર યોજાયાં હતાં. આ સત્રોમાં પ્રો. લલિત પટેલ, ડૉ. વિશ્વાસ બળવંત જાધવ, ડૉ. બાલાસાહેબ સૂર્યવંશી, પ્રો. યોગિની વ્યાસ, પ્રો. યોગેન્દ્ર પારેખ, ડૉ. મુકેશ ઈઢારિયા, ડૉ. વિનોદ માજીરાણા, ડૉ. પાયલ ચાવડા અને ડૉ. રોશની પ્રજાપતિ જેવા તજ્જ્ઞો અધ્યક્ષ અને ઉપાધ્યક્ષ સ્થાને ઉપસ્થિત રહ્યાં હતાં. વિવિધ પ્રાંતના પ્રતિભાગીઓએ નાટ્યશાસ્ત્ર અને સંસ્કૃત સાહિત્યના વિવિધ પાસાઓ પર પોતાના શોધપત્રો રજૂ કર્યાં હતાં.

સમાપન સત્રમાં માનવવિદ્યા અને સામાજિક વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાના નિયામક પ્રો. યોગેન્દ્ર પારેખે મહેમાનોનું શાબ્દિક સ્વાગત કર્યું હતું. યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયે અતિથિ વિશેષ તરીકે ઉપસ્થિત ગુજરાત યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. નીરજા ગુપ્તા અને શ્રી સોમનાથ સંસ્કૃત યુનિવર્સિટીના કુલગુરુ ડૉ. સુકાંત સેનાપતિનું નટરાજની મૂર્તિ,‘ભરતમુનિ અભિનયસિદ્ધાંત’પુસ્તક અને શાલ અર્પણ કરી સન્માન કર્યું હતું.

ડૉ. સુકાંત સેનાપતિએ પોતાના ઉદ્બોધનમાં ‘नाट्यशास्त्रं पञ्चमो वेदः।’ પાછળના ગૂઢ હેતુઓ સમજાવ્યા હતા અને ઉપનિષદમાં વર્ણવેલી પરાવિદ્યા તથા અપરાવિદ્યા પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો. પ્રો. નીરજા ગુપ્તાએ ‘નાટ્ય’ શબ્દના અર્થ સાથે ચરકમુનિ દ્વારા દર્શાવેલા પાંચ રોગો (મનરોગ, હૃદયરોગ, શરીરરોગ, વાણીરોગ અને અજ્ઞાનરોગ)ના ઉપચારની રોચક માહિતી આપી હતી. તેમણે જણાવ્યું કે, અજ્ઞાનરોગથી પીડાતી વ્યક્તિ ‘નાટ્ય’ દ્વારા ઘણું શીખી શકે છે. તેમણે કાલિદાસ રચિત ‘અભિજ્ઞાનશાકુંતલમ્’ના રસતત્ત્વ અને ભરતમુનિએ પાકશાળામાંથી લીધેલા ત્રણ શબ્દો—રંગ, રસ અને પાત્ર વિશે વિસ્તૃત ચર્ચા કરી હતી.

કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયે નાટ્યશાસ્ત્ર વિશે ‘પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ’ (Certificate Course)ના નિર્માણ માટે પહેલ કરી હતી. તેમણે વિવિધ ભારતીય કળાઓના અભ્યાસક્રમો બનાવી તેને ઓનલાઇન પ્લેટફૉર્મ દ્વારા વૈશ્વિક સ્તરે પહોંચાડવાનો વિચાર રજૂ કર્યો હતો. સમાપન સત્રનું સંચાલન ભારતીય જ્ઞાન પરંપરા (IKS)ના પ્રાધ્યાપક શ્રી વિવેક સાખીએ કર્યું હતું. આ બે દિવસીય સમારોહ નાટ્યશાસ્ત્રના શાસ્ત્રીય સંવાદો સાથે સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ થયો હતો.

‘નારી ઉત્કર્ષ સાહિત્ય મહોત્સવ’નું આયોજન

તારીખ: 3 માર્ચ, 2026

ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી અને ‘ગાર્ગી’ – મહિલા સર્વાંગીણ વિકાસ કેન્દ્ર, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના સંયુક્ત ઉપક્રમે 3 માર્ચ, 2026ના રોજ ‘નારી ઉત્કર્ષ સાહિત્ય મહોત્સવ’ યોજાયો હતો. આ મહોત્સવનો મુખ્ય હેતુ નારી સર્જનાત્મકતાને પ્રોત્સાહન આપવાનો અને સાહિત્ય દ્વારા સ્ત્રી સંવેદનાને સશક્ત મંચ પૂરો પાડવાનો હતો. કાર્યક્રમના અધ્યક્ષસ્થાને યુનિવર્સિટીનાં આદરણીય કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાય બિરાજમાન રહ્યાં હતાં. આ અવસરે પ્રસિદ્ધ સાહિત્યસર્જક શ્રી રામ મોરી તેમજ આમંત્રિત કવયિત્રીઓ ડૉ. ઉષા ઉપાધ્યાય, સુશ્રી રક્ષા શુક્લા, સુશ્રી પૃથા સોની, સુશ્રી દેવાંગી ભટ્ટ, સુશ્રી કાલિન્દી પરીખ અને સુશ્રી ગોપાલી બુચ વિશેષ ઉપસ્થિત રહ્યાં હતાં.

કાર્યક્રમનું વિશેષ આકર્ષણ ‘સર્જક અને સંવાદ’ અંતર્ગત શ્રી રામ મોરી સાથેની ‘સત્યભામા’ વિષયક રૂબરૂ મુલાકાત રહી હતી. આ સંવાદ દરમિયાન તેમણે સત્યભામાના પાત્ર દ્વારા સ્ત્રીના સ્વાભિમાન, આત્મસન્માન અને આંતરિક સંઘર્ષોને ઉજાગર કર્યા હતા. તેમણે સમજાવ્યું કે, સત્યભામા આધુનિક સ્ત્રીના સ્વર અને સશક્ત વ્યક્તિત્વનું પ્રતીક છે. ત્યારબાદ યોજાયેલા કવયિત્રી સંમેલનમાં વિવિધ કવયિત્રીઓએ પોતાની ભાવસભર રચનાઓ દ્વારા સાહિત્યરસ પીરસ્યો હતો અને સ્ત્રી-અવાજ તેમજ સંવેદનાની ગહન અભિવ્યક્તિ કરી હતી.

અધ્યક્ષીય ઉદ્બોધનમાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયે જણાવ્યું કે, સાહિત્ય સમાજનું દર્પણ છે અને જ્યારે નારીના અનુભવો સાહિત્ય દ્વારા વ્યક્ત થાય છે, ત્યારે સમાજ વધુ સંવેદનશીલ બને છે. તેમણે ‘ગાર્ગી’ કેન્દ્રની પ્રવૃત્તિઓની પ્રશંસા કરતાં ઉમેર્યું કે, યુનિવર્સિટી શિક્ષણની સાથે સંસ્કૃતિ અને સાહિત્યના પ્રોત્સાહન માટે પણ પ્રતિબદ્ધ છે.

સમગ્ર કાર્યક્રમ ગાર્ગી કેન્દ્રનાં સંયોજક પ્રો. પ્રિયાંકી વ્યાસના માર્ગદર્શન હેઠળ યોજાયો હતો. ડૉ. નિશા જોષીએ તમામ અતિથિઓનો ગરિમાપૂર્ણ પરિચય આપ્યો હતો. કાર્યક્રમનું સુચારુ સંચાલન ડૉ. હિના રાવલે કર્યું હતું અને ડૉ. ભાગ્યશ્રી રાજપૂતની આભારવિધિ સાથે આ મહોત્સવ સ્ત્રી સર્જનાત્મકતાનું સશક્ત પ્રતિબિંબ બનીને ગરિમાપૂર્ણ રીતે સંપન્ન થયો હતો.

ઉત્કર્ષ સાહિત્ય મહોત્સવ
ડૉ. ઉષા ઉપાધ્યાય
કવયિત્રી

ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી
નારી ઉત્કર્ષ સાહિત

શ્રી રામ મોરી
સાહિત્ય સર્જક

પ્રો.(ડૉ.) અમી ઉપાધ્યાય
ડૉ. ભાગ્યેશ જહા

શ્રી રામ મોરી

BAOU Announces Admissions for M.A. in History (Distance Learning) for the New Academic Session

Date: 6 March, 2026

Dr. Babasaheb Ambedkar Open University (BAOU) invites applications for the Postgraduate Degree in History (M.A. History) offered through the distance learning mode for the new academic session. This provides an excellent opportunity for learners to pursue higher education with flexibility.

This programme is designed to help students develop a critical understanding of historical, economic, and social processes while exploring the rich diversity of Gujarat and Indian society, culture, and heritage. The course equips learners with analytical and research-oriented perspectives essential for the study of history.

The M.A. in History is also highly beneficial for aspirants preparing for competitive examinations and government services, as it strengthens conceptual clarity and historical awareness.

The programme aims to nurture academic confidence, analytical skills, and research aptitude, enabling students to pursue higher education, teaching, and research in the field of history.

"શ્રેષ્ઠ શિક્ષણ તે છે જે આપણને માત્ર માહિતી પૂરી પાડતું નથી, આપણું જીવન સમગ્ર સૃષ્ટિ સાથે સંવાદિતા સાધી શકે તેવું બનાવે છે. પ્રકૃતિ અને પર્યાવરણ સાથેના સીધા સંપર્કથી જ બાળકમાં મુક્ત વિચારસરણી અને સાચી સમજણનો વિકાસ થાય છે."

-રવીન્દ્રનાથ ટાગોર

“શિક્ષણનું અંતિમ લક્ષ્ય એક મુક્ત અને સર્જનશીલ માનવીનું નિર્માણ કરવાનું છે. પુસ્તકોમાંથી મળતું જ્ઞાન મનુષ્યને સંજોગો સામે લડવાની અને સત્યને ઓળખવાની ક્ષમતા પ્રદાન કરે તે જરૂરી છે. કેળવણીથી જ સમાજમાં સહિષ્ણુતા અને કરુણા વિકસે છે."

-ડૉ. સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણન

SSIP 2.0 અંતર્ગત સ્ટાર્ટઅપ પ્રોજેક્ટ્સના મૂલ્યાંકન માટે સ્ક્રુટિની કમિટીની બેઠક યોજાઈ

તારીખ: 7 માર્ચ, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયના પ્રેરણાદાયી માર્ગદર્શન હેઠળ, યુનિવર્સિટી ખાતે 'સ્ટુડન્ટ સ્ટાર્ટઅપ એન્ડ ઇનોવેશન પૉલિસી' (SSIP 2.0) અંતર્ગત પ્રાપ્ત થયેલ વિવિધ પ્રોજેક્ટ પ્રપોઝલના મૂલ્યાંકન માટે સ્ક્રુટિની કમિટીની બેઠકનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ બેઠકનો મુખ્ય ઉદ્દેશ વિદ્યાર્થીઓના નવીન વિચારો અને ઇનોવેશન પ્રોજેક્ટ્સની ઝીણવટભરી સમીક્ષા કરી તેમને યોગ્ય દિશા આપવાનો રહ્યો.

બેઠકના પ્રારંભે SSIP પ્રોજેક્ટ કન્સલ્ટન્ટ શ્રી તેજેન્દ્ર પરમારે સ્ક્રુટિની પ્રક્રિયાનો સંક્ષિપ્ત પરિચય આપ્યો હતો. તેમણે ઉમેદવારોને પ્રેઝન્ટેશનની પદ્ધતિ અને મૂલ્યાંકનના વિવિધ માપદંડો અંગે વિસ્તૃત માર્ગદર્શન પૂરું પાડ્યું હતું. ત્યારબાદ, ISIICTL વિભાગના નિયામક પ્રો. મનોજ શાહે વિદ્યાર્થીઓને સંબોધતાં જણાવ્યું કે, SSIP 2.0 અંતર્ગત ઉપલબ્ધ વિવિધ તકોનો સક્રિય રીતે લાભ લઈ પોતાના નવીન વિચારોને સફળ સ્ટાર્ટઅપમાં પરિવર્તિત કરવા જોઈએ. તેમણે વિદ્યાર્થીઓને ઇનોવેશનના ક્ષેત્રમાં આગળ વધવા માટે પ્રોત્સાહિત કર્યા હતા.

નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓના પ્રોજેક્ટ્સની ગહન સમીક્ષા કરવામાં આવી હતી. કમિટીએ પ્રોજેક્ટની નવીનતા, વ્યાવહારિકતા, માર્કેટ સર્વે અને આર્થિક પાસાઓના આધારે મૂલ્યાંકન કરી વિદ્યાર્થીઓને રચનાત્મક સૂચનો આપ્યાં હતાં. આ ચર્ચા દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને તેમના વિચારોને વધુ બજારલક્ષી અને સંશોધન-આધારિત બનાવવાની દિશા પ્રાપ્ત થઈ હતી. યુનિવર્સિટીના આ પ્રયાસથી આગામી સમયમાં નવા સ્ટાર્ટઅપ્સને વેગ મળશે તેવી આશા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીનો ઐતિહાસિક નિર્ણય: હવે દિવ્યાંગજનોને મળશે નિઃશુલ્ક શિક્ષણ

તારીખ: 12 માર્ચ, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરના સર્વસમાવેશી સમાજના વિઝનને સાકાર કરવાના ઉમદા હેતુ સાથે ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી (BAOU) દ્વારા દિવ્યાંગજનો માટે મફત શિક્ષણની મહત્ત્વપૂર્ણ જાહેરાત કરવામાં આવી છે. યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રોફેસર ડૉ. અમી ઉપાધ્યાયની અધ્યક્ષતામાં બોર્ડ ઑફ મૅનેજમૅન્ટે ભારતરત્ન ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરના સિદ્ધાંતોથી પ્રેરિત થઈને આ પ્રેરણાદાયી નિર્ણય લીધો છે.

યુનિવર્સિટી દ્વારા અગાઉથી જ બંદીવાન ભાઈ-બહેનો, શહીદોની વીરવધૂઓ અને તેમના પરિવારજનો તેમજ ટ્રાન્સજેન્ડર સમુદાય માટે નિઃશુલ્ક શિક્ષણની નીતિ અમલમાં છે. આ શૈક્ષણિક સેવાની પરંપરાને આગળ ધપાવતાં હવે દિવ્યાંગજનો માટે પણ શિક્ષણના દ્વાર વિનામૂલ્યે ખોલવામાં આવ્યાં છે. ડૉ. આંબેડકરજીના મતાનુસાર, 'કોઈ પણ સમાજની પ્રગતિનો આધાર તેના સૌથી હાંસિયામાં ધકેલાઈ ગયેલા લોકોના ઉત્થાન પર રહેલો છે.' આ જ ભાવનાને ચરિતાર્થ કરતાં યુનિવર્સિટી મૅનેજમૅન્ટે સર્વસમાવેશી શિક્ષણને પ્રગતિશીલ સમાજનો પાયો ગણાવ્યો છે.

આ નિર્ણય દ્વારા દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓની પ્રતિભા અને તેમનાં સપનાઓને સામાજિક મુખ્ય પ્રવાહમાં લાવવાનો નમ્ર પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. યુનિવર્સિટી માને છે કે શિક્ષણ એ માત્ર નીતિ નથી, પરંતુ એક નૈતિક પ્રતિબદ્ધતા અને દરેક નાગરિકનો અધિકાર છે.

યુનિવર્સિટી પ્રશાસને વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને સમગ્ર સમુદાયને આ પહેલ સાથે જોડાવા અનુરોધ કર્યો છે. આ પ્રયાસ દ્વારા ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરજીના સ્વપ્નને સાકાર કરી એક સમતામૂલક અને સ્વસ્થ સમાજનું નિર્માણ થાય તેમજ દરેક વર્ગના વિદ્યાર્થીઓનું સાચા અર્થમાં સશક્તીકરણ થાય તેવો લક્ષ્યાંક સેવવામાં આવ્યો છે.

રાષ્ટ્રીય મહિલા દિનની ઉજવણી: 'સૉફ્ટ સ્કીલ એન્હાન્સમેન્ટ' વિષય પર વિશેષ તાલીમનું આયોજન

તારીખ: 12 માર્ચ, 2026

રાષ્ટ્રીય મહિલા દિનની ઉજવણીના ભાગરૂપે, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. ડૉ. અમી ઉપાધ્યાયના પ્રોત્સાહન અને માર્ગદર્શન હેઠળ યુનિવર્સિટીના વિમેન ડેવલપમેન્ટ સેલ (WDC)દ્વારા તા. 12 માર્ચ, 2026ના રોજ એક વિશેષ તાલીમ કાર્યક્રમ યોજાયો હતો.

આ વર્ષે મહિલા દિનની સંકલ્પના 'Give to Gain'ને ધ્યાને રાખીને 'Soft Skills Enhancement to Manage Emotions for Work-life Balance' વિષય પર આ તાલીમનું આયોજન થયું હતું. આ સત્રના મુખ્ય વક્તા અને પ્રશિક્ષક તરીકે જાણીતા સૉફ્ટ સ્કીલ નિષ્ણાત શ્રી હિતેશભાઈ પ્રજાપતિ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. શ્રી હિતેશભાઈ શૈક્ષણિક, કૉર્પોરેટ તેમજ સામુદાયિક ક્ષેત્રે વિવિધ વયજૂથોને કેન્દ્રમાં રાખીને તેજસ્વિની, સ્પંદન, આર્ટ ઑફ પેરન્ટિંગ તેમજ લાઇફ સ્કીલ ડેવલપમેન્ટ જેવા વિષયો પર તાલીમ આપવાનો બહોળો અનુભવ ધરાવે છે.

સમગ્ર પ્રશિક્ષણ પ્રવૃત્તિલક્ષી અને પરસ્પર સંવાદ પર આધારિત રહ્યું હતું. આ કાર્યક્રમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ મહિલાઓ પોતાના વ્યાવસાયિક તેમજ વ્યક્તિગત જીવનમાં સૉફ્ટ સ્કીલ કેળવે તે હતો. આ તાલીમ માત્ર મહિલાલક્ષી ન રહેતાં, સમાજના દરેક વર્ગને રોજિંદા જીવનમાં જૂની માન્યતાઓ અને દૃષ્ટિકોણને બદલીને કેવી રીતે સંતુલિત રીતે કાર્ય કરી શકાય તે માટે અત્યંત દિશાસૂચક સાબિત થઈ હતી.

આ કાર્યક્રમમાં યુનિવર્સિટીના શૈક્ષણિક તેમજ વહીવટી વિભાગનાં બહેનો મોટી સંખ્યામાં ઉત્સાહપૂર્વક સહભાગી થયાં હતાં. સમગ્ર આયોજનના મુખ્ય સૂત્રધાર મહિલા વિકાસ સેલનાં અધ્યક્ષ ડૉ. કૃતિ છાયા હતાં. કાર્યક્રમને સુચારુ રૂપે સંચાલિત કરવામાં ડૉ. નીતુ કનારા, ડૉ. ઈશાની પટેલ, સુશ્રી નીતા વસાવા, ડૉ. પ્રવીણ રાઠોડ અને શ્રી

NEP-2020 અને સંશોધન વિષય પર નેશનલ સિમ્પોઝિયમનું સફળ આયોજન

તારીખ: 16 માર્ચ, 2026

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીનાં કુલગુરુ પ્રો. અમી ઉપાધ્યાયના પ્રેરણાદાયી માર્ગદર્શન હેઠળ, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ વિભાગ દ્વારા 'Navigating the Research Landscape under NEP 2020: Transforming Education through Innovation' વિષય પર નેશનલ સિમ્પોઝિયમનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ કાર્યક્રમ 'નોલેજ કન્સોર્ટિયમ ઓફ ગુજરાત' (KCG) અને શિક્ષણ વિભાગ, ગુજરાત સરકારના સંયુક્ત સહયોગથી યોજાયો હતો.

કાર્યક્રમનો પ્રારંભ દીપપ્રાગટ્ય અને યુનિવર્સિટી ગીત સાથે થયો હતો. ઉદ્ઘાટન સત્રમાં સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટના નિયામક પ્રો. મનોજ શાહે શાબ્દિક સ્વાગત કરી કાર્યક્રમની ભૂમિકા સ્પષ્ટ કરી હતી. તેમણે જણાવ્યું કે, સંશોધન માત્ર શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિ પૂરતું મર્યાદિત ન રહીને સમાજની વાસ્તવિક જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરે અને રાષ્ટ્રીય વિકાસમાં યોગદાન આપે તે અનિવાર્ય છે.

પ્લેનરી સેશન દરમિયાન મુખ્ય વક્તાઓના પ્રેરક વિચારો રજૂ થયા હતા:

• પ્રો. જયેન્દ્રસિંહ જાદવ: તેમણે સંશોધન પ્રક્રિયાનું મહત્ત્વ સમજાવતાં જણાવ્યું કે, GERમાં વધારો કરવા માટે પ્રક્રિયા-કેન્દ્રિત અભિગમ જરૂરી છે. તેમણે ભારતીય જ્ઞાન પ્રણાલી (Indigenous Knowledge Systems)ને માન્યતા આપવા અને સંશોધકોમાં સામાજિક સંવેદનશીલતા કેળવવા પર ભાર મૂક્યો હતો.

• પ્રો. જય બદિયાની: તેમણે 'ડિગ્રીથી સ્ટાર્ટઅપ' સુધીની યાત્રા પર પ્રકાશ પાડતાં નવીનતા આધારિત શિક્ષણની આવશ્યકતા સમજાવી હતી. તેમણે નોકરી-કેન્દ્રિત માનસિકતા છોડી ઉદ્યોગસાહસિક વિચારો અપનાવી મજબૂત સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ બનાવવાની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો હતો.

• ડૉ. સાગર દવે: તેમણે ડિગ્રી વિતરણથી આગળ વધીને પ્રક્રિયા-આધારિત શિક્ષણ તરફ વળવાની હિમાયત કરી હતી. તેમણે ડિજિટલ પહેલ દ્વારા દૂરસ્થ વિસ્તારો સુધી ગુણવત્તાસભર શિક્ષણ પહોંચાડવાના મહત્ત્વને ઉજાગર કર્યું હતું.

કાર્યક્રમના ઉત્તરાર્ધમાં 'Education, Innovation and the NEP Era' વિષય પર ઇન્ટરેક્ટિવ ડાયલોગ સેશન યોજાયું હતું, જેમાં પ્રાધ્યાપકો, સંશોધન વિદ્વાનો અને વિદ્યાર્થીઓએ ઉત્સાહપૂર્વક સંવાદ કર્યો હતો. અંતમાં સહભાગીઓને પ્રમાણપત્ર વિતરણ સાથે આ શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ સફળતાપૂર્વક સંપન્ન થયો હતો.

‘हिन्दू-अध्ययन: भविष्य और संभावनाएँ’ विषय पर सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम का आयोजन

दिनांक: 21 मार्च, 2026

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ओपन यूनिवर्सिटी (BAOU) और नॉलेज कंसोर्टियम ऑफ गुजरात (KCG) के संयुक्त तत्वावधान में ‘हिन्दू-अध्ययन: भविष्य और संभावनाएँ - विकसित भारत 2047’ विषय पर सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP) का आयोजन किया गया। 21 से 27 मार्च 2026 तक चलने वाले इस ज्ञानयज्ञ के उद्घाटन सत्र का आरंभ मंगलमय वैदिक मंत्रोच्चार, शंखनाद, शास्त्रपूजन और दीप प्रज्ज्वलन के साथ हुआ।

इस अवसर पर मंच पर मुख्यातिथिके रूपमें राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघके पश्चिमक्षेत्रके संघचालक श्री डॉ.जयंतीभाई भाडेसिया,यूनिवर्सिटी की माननीय कुलपति प्रो. अमीबेन उपाध्याय, जवाहरलाल नेहरू विश्वविद्यालय के स्कूल ऑफ संस्कृत एंड इंडिक स्टडीज के प्राध्यापक प्रो. रामनाथ झा, नई दिल्ली स्थित राष्ट्रीय पाण्डुलिपि मिशन के निदेशक डॉ. अनिर्बान दास, BAOU के बोर्ड ऑफ मैनेजमेंट के अध्यक्ष श्री यतिनभाई पटेल और स्कूल ऑफ ह्यूमनिटीज एंड सोशल साइंसेज के निदेशक प्रो. योगेन्द्र पारेखकी प्रेरक उपस्थिति रही।

इस गरिमामय अवसर पर अपने उद्बोधन को विस्तार देते हुए मुख्यातिथिश्री डॉ.जयंतीभाईभाडेसियाने इस बात पर विशेष बल दिया कि वर्तमान वैश्विक परिप्रेक्ष्य में नई पीढ़ी को अपनी जड़ों से जोड़ना अनिवार्य है। उन्होंने कहा कि पाश्चात्य संस्कृति के अंधानुकरण के बीच हमारी पुरातन ज्ञान-परंपरा ही वह संबल है, जो समाज को नैतिक पतन से बचाकर राष्ट्र निर्माण की दिशा में अग्रसर कर सकती है। उनके वक्तव्य का मूल स्वर यह रहा कि जब तक हम अपनी दार्शनिक थाती और जीवन-मूल्यों के प्रति गौरवान्वित अनुभव नहीं करेंगे, तब तक एक सशक्त और अखंड भारत का स्वप्न साकार होना संभव नहीं है। अंत में, उन्होंने समस्त उपस्थित प्रबुद्ध जनों से आह्वान किया कि वे अपनी बौद्धिक ऊर्जा का विनियोग भारतीयता के संवर्धन हेतु करें, ताकि यह सांस्कृतिक चेतना केवल उत्सवों तक सीमित न रहकर हमारे दैनिक आचरण का हिस्सा बन सके।

अध्यक्षीय उद्बोधन में प्रो. अमीबेन उपाध्याय ने हिन्दू धर्म की सर्वसमावेशकता पर बल देते हुए स्पष्ट किया कि हिन्दू धर्म किसी एक ग्रंथ तक सीमित न रहकर एक व्यापक और सर्वसमावेशक जीवनशैली है। राज्य सरकार ने यूनिवर्सिटी में माइक्रो और नैनो-क्रेडेंशियल पाठ्यक्रम विकसित करने हेतु अनुदान आवंटित किया है। विशेषरूपसे इसके तहत भारतीय ज्ञान परंपरा और हिंदू स्टडीज सहित प्राचीन पांडुलिपियों पर आधारित 1-2 क्रेडिट के कोर्स तैयार किए जाएंगे।

उद्घाटन सत्र में प्रो. योगेन्द्र पारेख ने सभी अतिथियों का शाब्दिक स्वागत किया। कार्यक्रम का संचालन श्री शुभम तिवारी ने संभाला और श्री जय चुडासमा द्वारा धन्यवाद ज्ञापन किया गया।

इस ज्ञानपर्व में विशेष आकर्षण के रूप में चारों वेद, पुराण, शास्त्र, उपनिषद आदि वैदिक ग्रंथों की प्रदर्शनी तथा ‘साइंस इन संस्कृत’ की प्रदर्शनी आयोजित की गई। इसके साथ ही श्री नरेन्द्र पटेल के सहयोग से शंखनाद का नि:शुल्क प्रशिक्षण भी दिया गया। इस कार्यक्रम में देश के विभिन्न राज्यों से उत्साही प्रतिभागी उपस्थित रहे। भारतीय ज्ञानपरंपरा की जड़ों को सींचने वाला यह कार्यक्रम आने वाले समय में विकसित भारत के निर्माण के लिए एक सुदृढ़ वैचारिक पृष्ठभूमि तैयार करेगा।

उद्घाटन समारोह के पश्चात् विभिन्न उच्चस्तरीय ज्ञानसत्र हुए।

कार्यक्रम के प्रथम सत्र में जवाहरलाल नेहरू विश्वविद्यालय (JNU) की स्कूल ऑफ संस्कृत एंड

Dr. Babasaheb Ambedkar
Open University
(Established by Government of Gujarat)
BAOU
CATEGORY UNIVERSITY
UGC
Azadi Ka Amrit Mahotsav

BAOU
Education for All
A++
G20
Certificate of

BAOU
Education for All
Dr. Babasaheb Ar
Open Univ
(Established by Governme
BAOU
CATEGORY UNIVERSITY
UGC
G20
Azadi Ka Amrit Ma
NATIONAL ASSESSMENT

NAAC
A++
GRADE
Dr. Babasaheb Ambedkar
Open University
(Established by Government of Gujarat)
Azadi Ka Amrit Mahotsav

VISION &
MISSION
National Symposium on
INTERACTIVE DIALOGUE : EDUCATION, INNOVATION & THE NEP2020

MAINTAIN SILENCE

इंडिक स्टडीज के प्राध्यापक प्रो. रामनाथ झा ने 'हिन्दू अध्ययन की प्रासंगिकता' विषय पर मार्गदर्शन प्रदान किया। उन्होंने पाश्चात्य दृष्टिकोण को नकारते हुए भारतीय ज्ञानपरंपरा को उसके मूल स्वरूप में समझने का अनुरोध किया। 'वेद' अर्थात् 'ज्ञान' पर किसी एक वर्ग के एकाधिकार का खंडन करते हुए उन्होंने स्पष्ट किया कि ऋग्वेद की 27 ऋषिकाएँ तथा चारों वर्णों की ऋषिपरंपरा, पश्चिम के 'ब्राह्मणवादी समाज' के कथानक को निराधार सिद्ध करती है। प्रो. झा ने यह भी जोड़ा कि भारतीय दर्शन में प्रकृति उपभोग का साधन नहीं अपितु 'माता' के समान है, जहाँ स्त्री-पुरुष को समान दर्जा प्राप्त है। उन्होंने धर्म को शाश्वत कर्त्तव्य निरूपित कर संवाद, तार्किक विश्लेषण और प्रत्यक्ष अनुभव को यथार्थ ज्ञान का आधार बताया।

द्वितीय सत्र में राष्ट्रीय पाण्डुलिपि मिशन के निदेशक डॉ. अनिर्बान दास का उद्बोधन आयोजित हुआ। उन्होंने ऑक्सफोर्ड की बोडलियन लाइब्रेरी में सुरक्षित 72 पृष्ठों की बख्शाली पाण्डुलिपि को भारतीय गणितज्ञान का उत्कृष्ट दृष्टांत बताया। उन्होंने जानकारी दी कि राष्ट्रीय मिशन तथा वर्ष 2025 में आरंभ हुए 'ज्ञान भारतम्' प्रकल्प का मुख्य ध्येय प्राचीन पाण्डुलिपियों का संरक्षण एवं डिजिटलीकरण है। पाणिनि की अष्टाध्यायी, बौद्ध तथा जैन ग्रंथों के ऐतिहासिक प्रमाण उद्धृत करते हुए उन्होंने अशोक-पूर्व भारत में लेखनकला के अभाव के पाश्चात्य दावों का सप्रमाण खंडन किया। डॉ. दास ने भारत की मातृलिपि ब्राह्मी को सर्व लिपियों की जननी निरूपित कर, यह भली-भांति सिद्ध किया कि इसका उद्भव अरामी या फ़ोनीशियाई से नहीं, बल्कि संस्कृत वर्णमाला से ही स्वतंत्र रूप से हुआ है। प्राचीन काल में पाण्डुलिपि के अंत में लिखी जाने वाली 'पुष्पिका' की कार्यपद्धति को उन्होंने वर्तमान समय की जियो-टैगिंग (Geo-tagging) के समतुल्य बताया। विदेशों में विद्यमान अनुमानित 30 लाख भारतीय पाण्डुलिपियों की ओर ध्यान आकृष्ट करते हुए, उन्होंने आधुनिक युग में लार्ज लैंग्वेज मॉडल (LLM) के समानांतर लार्ज स्क्रिप्ट मॉडल (LSM) विकसित करने का सुझाव दिया। पाश्चात्य पूर्वाग्रहों का अतिक्रमण कर यथार्थ अर्थाटन हो सके, इस हेतु उन्होंने एआई (AI) को विशुद्ध जानकारी प्रदान करने तथा 'धर्ममित्र' और संस्कृत ओसीआर (OCR) जैसे अनुप्रयोगों का अधिकतम उपयोग करने का अनुरोध किया।

तृतीय सत्र में पुनः प्रो. रामनाथ झा ने भारतीय ज्ञानपरंपरा की विशालता एवं वेदतत्त्व का विश्लेषण किया। उन्होंने 'वेद' अर्थात् ज्ञान को भौतिक और चेतना - इन दो क्षेत्रों में विभाजित कर, मानव जीवन के दो सर्वोच्च लक्ष्यों—भौतिक सुख प्रदान करने वाले 'अभ्युदय' तथा आत्मज्ञान द्वारा परमानंद प्रदान करने वाले 'निःश्रेयस' की विशद विवेचना की। ज्ञान के आधारस्तंभ स्वरूप चारों वेदों की व्याख्या करते हुए उन्होंने 33 प्राकृतिक देवताओं वाले ऋग्वेद, कर्म के नियमों के यजुर्वेद, संगीतशास्त्र के सामवेद तथा दर्शन-व्यवहार के अथर्ववेद का महत्त्व प्रतिपादित किया। मानव जीवन के विविध पहलुओं को समाहित करने वाले आयुर्वेद, धनुर्वेद, गांधर्ववेद तथा अर्थशास्त्र या वास्तुशास्त्र (राज्य प्रशासन एवं निर्माण) नामक चार उपवेदों की भी उन्होंने सविस्तार चर्चा की। वेदज्ञान को अक्षुण्ण रखने हेतु शिक्षा (उच्चारणशास्त्र), कल्प (यज्ञ और ज्यामिति), निरुक्त (शब्दार्थशास्त्र), व्याकरण, छंद तथा ज्योतिष (खगोलशास्त्र) नामक छह वेदांगों की रचना का प्रयोजन समझाया। आयुर्वेद के संदर्भ में उन्होंने स्पष्ट किया कि इसका मूल उद्देश्य केवल रोगनिवारण नहीं, बल्कि सुयोग्य दिनचर्या तथा आहार-विहार द्वारा स्वास्थ्य रक्षण है। अंत में, ज्ञान के व्यवसायीकरण की पाश्चात्य वृत्ति के समक्ष भारतीय परंपरा के निःस्वार्थ लोककल्याण के उद्देश्य का सटीक भेद स्पष्ट करते हुए, उन्होंने यथार्थ ज्ञान की प्राप्ति हेतु तत्त्वदर्शी गुरु की अनिवार्यता पर बल दिया।

इन प्रत्येक सत्रों के अंत में आयोजित प्रश्नोत्तरी में वक्ताओं ने श्रोताओं के प्रश्नों के तर्कसंगत उत्तर दिए। संपूर्ण सत्रों का संचालन श्री शुभम तिवारी द्वारा संपन्न हुआ। भारतीय दर्शन और ज्ञानपरंपरा के गहन चिंतन के साथ फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम का प्रथम दिन पूर्ण हुआ।

ज्योतिर्मय

सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP)
हिन्दूअध्ययन भविष्य एवं संभावनाएं : विकसित भारत २०४७

भव्य राष्ट्र निर्माण...
दिव्य राष्ट्र निर्माण...
भव्य राष्ट्र निर्माण...

"ભારતીય ઋષિઓ મૂળભૂત રીતે વિજ્ઞાનીઓ જ હતા. સાચું જ્ઞાન તેને કહેવાય જે અહંકારનો નાશ કરે અને વિશ્વ સાથે આત્મીયતા જોડે. વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મનો સુમેળ એ જ ભારતીય જ્ઞાન પરંપરાનું મૂળ હાર્દ છે."

-વિનોબા ભાવે

द्वितीय दिन: सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP)

दिनांक: 22 मार्च, 2026

सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP) के द्वितीय दिन बौद्धिक चिंतन का प्रवाह अविरत रहा। आज के ज्ञानसत्रों में विद्वान वक्ताओं ने भारतीय ज्ञानपरंपरा और 'हिन्दू' शब्द की तात्त्विक मीमांसा प्रस्तुत की। चतुर्थ सत्र में राष्ट्रीय पाण्डुलिपि मिशन, नई दिल्ली के निदेशक डॉ. अनिर्बान दास ने वक्तव्य दिया। उन्होंने कहा कि हिन्दू अध्ययन केंद्र केवल किसी संस्था तक सीमित न रहकर, राष्ट्रीय स्तर का एक सर्वसमावेशी मॉडल बनने चाहिए। वेद और उपनिषद जैसे मूल ग्रंथ पुस्तकालयों में कैद न रहकर प्रत्येक घर तक पहुँचना आवश्यक है, जिससे शास्त्र और समाज के बीच की दूरी कम हो सके। भारतीय पाण्डुलिपियों का शोध अनेक भाषाओं में होने पर उन्होंने बल दिया, जिससे उत्तर और दक्षिण भारत

सहित विभिन्न प्रदेशों के बीच ज्ञान का आदान-प्रदान सहज हो सके। आधुनिक युग में टेक्नोलॉजी के सकारात्मक उपयोग के विषय में समझाते हुए उन्होंने रेखांकित किया कि एआई (AI) के लिए भारतीय शास्त्रों का सटीक डेटाबेस तैयार करना अत्यंत अनिवार्य है, अन्यथा पाश्चात्य मॉडल हमारी परंपरा का गलत अर्थाटन करेंगे। विशेष रूप से, भारतीय दर्शन को समझाने के लिए पश्चिमी शब्दों के बजाय स्वदेशी पारिभाषिक शब्दावली का ही आग्रह रखने, जैसे कि 'Buddhism' के स्थान पर 'बौद्ध मत' प्रयुक्त करने का उन्होंने अनुरोध किया।

डॉ. दास ने श्रोताओं के साथ संवाद स्थापित कर हिन्दू अध्ययन के वैश्विक आयाम के विषय में चर्चा की। श्रोताओं की ओर से प्राप्त मंतव्यों के आधार पर यह निष्कर्ष निकला कि भारतीय ज्ञान को देखने की औपनिवेशिक मानसिकता का सटीक खंडन होना अत्यंत आवश्यक है। केवल 'वसुधैव कुटुम्बकम्' जैसे आदर्श वाक्यों को बोलने तक सीमित न रहकर, विश्व की वर्तमान परिस्थिति में शांति, समृद्धि और प्रसन्नता प्रस्थापित करने के लिए हिन्दू दर्शन का व्यावहारिक उपयोग होना चाहिए। हिन्दू धर्म एक जीवंत जीवनशैली होने के कारण, अध्ययन केवल कक्षा-कक्षों तक सीमित न रहकर शिक्षकों के आचरण में भी उतरना अनिवार्य है। वर्तमान स्कूली पाठ्यक्रम में देखे जाने वाले संस्कार-सिंचन के अभाव को दूर करने हेतु प्राथमिक स्तर से ही मूलभूत भारतीय कथाओं का समावेश करना चाहिए। अंत में डॉ. दास ने स्वरचित कविता में यह भावना व्यक्त की कि हिन्दू अध्ययन केंद्र अज्ञान के अंधकार को भस्म करके भविष्य का एक नया मार्ग प्रशस्त करेंगे और आत्मनिर्भर भारत के स्वप्न को सही अर्थों में चरितार्थ करेंगे।

तत्पश्चात् पंचम सत्र में आई.आई.टी. (IIT) कानपुर के प्राध्यापक और हिन्दू एजुकेशन बोर्ड के अध्यक्ष प्रो. नचिकेता तिवारी ने 'हिन्दू, हिंदुत्व और हिन्दुइज्म' विषय पर व्याख्यान दिया। उन्होंने बताया कि 'हिन्दुइज्म' शब्द मूल भारतीय संकल्पना नहीं है, बल्कि वर्ष 1816 में राजा राममोहन राय द्वारा प्रयुक्त और उसके बाद ब्रिटिश मिशनरियों द्वारा प्रचलित की गई एक पश्चिमी संज्ञा है। अलेक्जेंडर डफ और मोनियर-विलियम्स जैसे पाश्चात्य विद्वानों ने भारतीय ज्ञानपरंपरा पर आध्यात्मिक आधिपत्य जमाने और धर्मांतरण की प्रक्रिया को गति देने के लिए इस शब्द का प्रयोग किया होने की बात उन्होंने सप्रमाण समझाई। पाश्चात्य दृष्टिकोण के अनुसार 'इज्म' (ism) परिवर्तनशील और क्षणिक व्यवस्थाओं को इंगित करता है, जो सनातन परंपरा के लिए कदापि उचित नहीं है।

'हिन्दू' शब्द की प्राचीनता और स्वदेशी मूल के विषय में बात करते हुए उन्होंने 516 BCE के राजा दारायस-1 के शिलालेख और मिस्र के हीरोग्लिफ्स के प्रमाण उद्धृत किए। भाषाविज्ञान के दृष्टिकोण से उन्होंने समझाया कि वेदों और पाणिनीय व्याकरण में देखा जाने वाला 'सकार' का 'हकार' में विपर्यय ही 'सिंधु' से 'हिन्दू' शब्द की उत्पत्ति का मूल कारण है। इस प्रक्रिया में ईरानी भाषा का प्रभाव नहीं है क्योंकि, असमिया और सौराष्ट्री जैसी स्थानीय बोलियों में आज भी यह प्रचलित है। 'हिन्दू' शब्द का उल्लेख प्राचीन जैन आगमों और

मध्यकालीन संतों की रचनाओं में स्व-पहचान के रूप में हुआ होने की बात उन्होंने उदाहरण के साथ समझाई।

प्रो. तिवारी ने 'हिंदुत्व' को हिन्दू होने के भाव अर्थात् 'हिन्दूनेस' (Hinduness) के रूप में परिभाषित किया। उन्होंने इस जीवनदृष्टि के मुख्य स्तंभों के रूप में एकात्मता, कर्म के सिद्धांत, पुनर्जन्म और मोक्ष की अवधारणा का वर्णन किया। हिन्दू ढाँचे में वैदिक परंपरा के अतिरिक्त जैन, बौद्ध और सिख संप्रदायों का भी समावेश होता है, जो समान दार्शनिक चौखटे में रहकर परस्पर संवाद करते हैं। इस संस्कृति में ज्ञान की स्वीकार्यता किसी के आदेश पर नहीं बल्कि अनुभवजन्य सत्य पर आधारित रहती है। अंत में, उन्होंने हिमालय से हिन्द महासागर (इन्दु-सरोवर) तक की भौगोलिक सीमाओं को हिन्दुस्थान के रूप में आरेखित करते हुए बताया कि जब तक हिन्दू दृष्टि जीवंत है तब तक भारत का अस्तित्व अक्षुण्ण है।

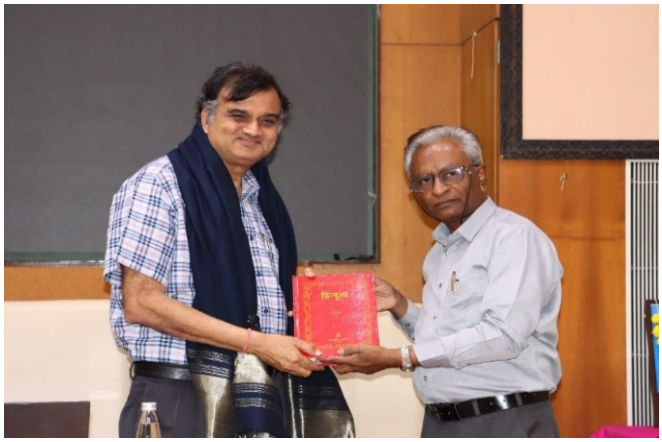
पूर्व के चतुर्थ सत्र में डॉ. अनिर्बान दास ने हिन्दू अध्ययन केंद्रों को राष्ट्रीय स्तर का सर्वसमावेशी मॉडल बनाने और पाण्डुलिपियों का शोध अनेक भाषाओं में करने पर बल दिया तथा आई.आई.टी. (IIT) कानपुर के प्राध्यापक और हिन्दू एजुकेशन बोर्ड के अध्यक्ष प्रो. नचिकेता तिवारी ने 'हिन्दू, हिंदुत्व और हिन्दुइज्म' विषय पर व्याख्यान दिया।

षष्ठ सत्र में प्रो. नचिकेता तिवारी ने 'वर्ण, जाति और कास्ट' विषय पर वक्तव्य देते हुए बताया कि वर्तमान समय के गोंड, यादव, जाटव और मीणा जैसे अनुसूचित जाति, जनजाति और अन्य पिछड़ा वर्ग के समुदाय ऐतिहासिक रूप से शासक या राजपूत कुल के ही वंशज हैं। इस्लामिक आक्रमणकारियों ने धर्मांतरण कराने और हिन्दुओं को आर्थिक रूप से दुर्बल करने के लिए किसानों पर 50 प्रतिशत जितना कठोर खराज कर लाद दिया और ग्रामीण मुखियाओं को शस्त्रविहीन कर दिया। इस अत्याचारी शासन के विरुद्ध सशस्त्र विद्रोह करके जंगलों तथा पहाड़ों में आश्रय लेने वाले ये मूल शासक वर्ग ही कालक्रम में गरीबी में धकेल दिए गए और वंचित या पिछड़े बन गए। ब्रिटिश शासनकाल में वर्ष 1901 की जनगणना के प्रभारी हर्बर्ट रिज़ली ने अनुनासिक अनुपात के आधार पर 'वैज्ञानिक जातिवाद' का आश्रय लेकर भारतीयों को सात वंशीय श्रेणियों में विभाजित कर दिया। उन्होंने सप्रमाण स्पष्ट किया कि अंग्रेजों की इसी विभाजनकारी नीति और वर्ष 1937 के 'गवर्नमेंट ऑफ इंडिया एक्ट' के अंतर्गत तैयार हुई सूचियों ने ही भारत की सामाजिक गतिशीलता को अवरुद्ध कर संस्थागत जातिवाद की जड़ें रोपीं।

सप्तम सत्र में जवाहरलाल नेहरू विश्वविद्यालय की स्कूल ऑफ संस्कृत एंड इंडिक स्टडीज के प्राध्यापक प्रो. रामनाथ झा ने भारतीय ज्ञानमीमांसा के गहन पक्षों पर पांडित्यपूर्ण व्याख्यान दिया। उन्होंने 'ज्ञान' और 'यथार्थ ज्ञान' के बीच का तात्त्विक भेद स्पष्ट करते हुए बताया कि जो विषय जैसा है उसे वैसा ही जानना 'प्रमा' अर्थात् यथार्थ अनुभव है। इस प्रक्रिया को समझाने के लिए उन्होंने ज्ञाता (प्रमाता), ज्ञेय (प्रमेय), ज्ञान का साधन (प्रमाण) और ज्ञान की प्राप्ति (प्रमिति) – इन चार आधारभूत अंगों का विस्तृत विश्लेषण किया। प्रत्यक्ष प्रमाण के संदर्भ में उन्होंने इंद्रिय और पदार्थ के 'सन्निकर्ष' की प्रक्रिया समझाई, जिसमें इंद्रियों द्वारा बाह्य जगत का सीधा ज्ञान प्राप्त होता है। जहाँ इंद्रियों की पहुँच नहीं है वहाँ अनुमान और शास्त्र प्रमाण मार्गदर्शन प्रदान करते हैं। वेद की प्रामाणिकता पर बल देते हुए उन्होंने प्रतिपादित किया कि वेद 'शब्द प्रमाण' के रूप में स्वतः प्रमाणित हैं, क्योंकि वे आप्त पुरुषों के अनुभवजन्य सत्य पर आधारित हैं। उन्होंने तर्क को केवल बौद्धिक व्यायाम न मानते हुए, यथार्थ ज्ञान की पुष्टि करने का सबल साधन बताया। अंत में उन्होंने स्पष्ट किया कि भारतीय परंपरा में चाहे कितने भी तर्क या प्रमाण हों, परंतु स्वानुभूति के बिना ज्ञान अधूरा है, इसलिए 'अनुभव की सर्वोच्चता' ही अंतिम सत्य का मापदंड है।

प्रत्येक सत्र के अंत में प्रश्नोत्तरी आयोजित हुई, जिसमें श्रोताओं के जिज्ञासापूर्ण प्रश्नों के वक्ताओं द्वारा सटीक और तर्कसंगत उत्तर दिए गए। हर एक सत्र का संचालन डॉ. पायल चावडा द्वारा किया गया।

इस प्रकार, भारतीय दर्शन और ज्ञानपरंपरा के गहन चिंतन के साथ सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम का द्वितीय दिन संपन्न हुआ।

"વેદ, ઉપનિષદ અને ગીતા એ ભારતીય જ્ઞાન પરંપરાનાં અમૂલ્ય રત્નો છે. ભારતનું કાર્ય માત્ર આર્થિક ઉન્નતિ કરવાનું નથી. તેણે સમગ્ર માનવજાતને આધ્યાત્મિક પ્રકાશ આપવાનો છે. આપણું પ્રાચીન જ્ઞાન કોઈ મૃત ભૂતકાળ નથી. તે ભવિષ્યના નિર્માણ માટેનો જીવંત પાયો છે."

-શ્રી અરવિંદ

तृतीय दिन: सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP)

दिनांक: 23 मार्च, 2026

सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP) के तृतीय दिन ज्ञानसत्रों का प्रवाह अधिक गहन हुआ।

अष्टम सत्र में डॉ. नीलेश मोदी ने 'आधुनिक टेक्नोलॉजी और भारतीय ज्ञान परंपरा' विषय पर व्याख्यान दिया। उन्होंने आर्टिफिशियल इंटेलिजेंस (AI) और मशीन लर्निंग को भारतीय ज्ञान वैश्विक स्तर पर पुन:स्थापित करने के लिए सक्षम माध्यम बताया। वर्ष 2040 तक AI प्लेटफॉर्म्स द्वारा एक करोड़ संस्कृत सीखने वाले तैयार करने के राष्ट्रीय लक्ष्य और 2030 तक दस मिलियन पाण्डुलिपियों के AI-OCR द्वारा डिजिटलीकरण की योजना में टेक्नोलॉजी की भूमिका अत्यंत निर्णायक बनी रहेगी, ऐसा उन्होंने बताया। तकनीकी चर्चा में उन्होंने आई.आई.टी. (IIT) बॉम्बे के 'संस्कृत बर्ट' (Sanskrit BERT) जैसे मॉडल्स का उल्लेख कर नेचुरल लैंग्वेज प्रोसेसिंग (NLP) के माध्यम से आयुर्वेद, वैदिक गणित और रामायण जैसे ग्रंथों के गहन विश्लेषण की संभावनाएँ दर्शाईं। हालाँकि, AI अनुवादों की त्रुटियों और बौद्धिक संपदा (Copyright) के प्रश्नों का हवाला देते हुए उन्होंने परिणामों की मानवीय जाँच को अनिवार्य बताया। अंत में, उन्होंने यूनिवर्सिटी में 'Sanskrit AI Hub' और 'Sanskrit AI Knowledge Portal' विकसित करने का प्रस्ताव प्रस्तुत किया।

नवम सत्र में 71 वर्ष की आयु में लोगों को नि:शुल्क शंखनाद सिखाने वाले सेवानिवृत्त बैंक मैनेजर श्री नरेन्द्रभाई पटेल ने प्रायोगिक मार्गदर्शन प्रदान किया। उन्होंने स्पष्ट किया कि शंख वास्तव में 'जिंकस पायरम' (Jinkus Pyrum) प्रजाति के समुद्री जीव (घोंघे) का प्राकृतिक सुरक्षा-कवच है। उन्होंने बताया कि शंख प्राप्ति की पद्धति के अनुसार अहिंसक या हिंसक, रचना के अनुसार नर या मादा और मुख खुलने की दिशा के आधार पर वामावर्ती (बाएँ) या दक्षिणावर्ती (दाएँ) - ऐसे इसके विविध प्रकार होते हैं। उन्होंने आगे कहा कि पूजा-विधि में प्रयुक्त होने वाला दक्षिणावर्ती शंख अत्यंत दुर्लभ है, जबकि बजाने के लिए प्रयुक्त होने वाला वामावर्ती शंख सरलता से प्राप्त हो जाता है। समुद्रमंथन से प्राप्त चौदह रत्नों में से पांचवां रत्न शंख है।

श्री नरेन्द्रभाई पटेल ने स्वयं शंखनाद कर श्रोताओं को प्रशिक्षण देते हुए इसके अद्भुत लाभ समझाए। नियमित शंख बजाने से फेफड़े मजबूत होते हैं, स्मरणशक्ति बढ़ती है, वाणी के दोष दूर होते हैं और चेहरे पर एंटी-एजिंग प्रभाव पड़ता है। तदुपरांत, डिप्रेशन और थायरॉइड जैसी समस्याओं में भी यह अत्यंत लाभदायक सिद्ध होता है। अंत में उन्होंने जोड़ा कि शंखनाद के कंपन पर्यावरण को शुद्ध करते हैं और उसमें से सुनाई देने वाली गूँज मनुष्य को ब्रह्मांड की अनंत चेतना के साथ जोड़ देती है। उनकी प्रस्तुति के बाद FDP के प्रतिभागियों ने भी प्रशिक्षण के अनुसार शंखनाद का प्रयोग किया।

दसवें सत्र में केंद्रीय विश्वविद्यालय गुजरात के सहायक प्राध्यापक डॉ. प्रशांत धर्माधिकारी ने हिन्दू ग्रंथों और दर्शन को समझने के लिए प्रयुक्त पश्चिमी पद्धतियों की प्रासंगिकता और उनकी सीमाओं पर गहन विचार-विमर्श किया। उन्होंने स्पष्ट किया कि भारतीय ज्ञानपरंपरा को यथार्थ रूप में प्रस्थापित करने हेतु पूर्वपक्ष के रूप में पश्चिमी विचारधाराओं को गहराई से समझना अनिवार्य है। भारत और हिन्दू धर्म को समझने के लिए मार्क्सवाद, पोस्ट-मॉडर्निज्म और ओरिएंटलिज्म जैसे पश्चिमी सिद्धांत अपर्याप्त हैं, जो भारतीय वास्तविकता का सही मूल्यांकन करने में विफल रहे हैं। पश्चिम द्वारा स्थापित सांस्कृतिक आधिपत्य से मुक्त होने के लिए एंटोनियो ग्राम्शी के हेजेमनी (Hegemony) के कॉन्सेप्ट का उपयोग कर पश्चिमी दृष्टिकोण को बौद्धिक स्तर पर चुनौती देने का उन्होंने अनुरोध किया। शस्त्रों से लड़े जाने वाले युद्ध की अपेक्षा विमर्श और नैरेटिव का युद्ध अर्थात् 'मंत्रविप्लव' अधिक घातक होने के कारण समाज को बौद्धिक जागरूकता विकसित करनी होगी। पश्चिमी जगत ने इतिहास को केवल सत्ता और वर्ग-संघर्ष तक सीमित रखकर महाकाव्यों को नकारा है। इसलिए, रामायण और महाभारत जैसे

ग्रंथों का अध्ययन पश्चिमी चश्मे से न होकर, तंत्रयुक्ति और अनुबंध चतुष्टय जैसी शास्त्रोक्त भारतीय पद्धतियों से ही होना चाहिए। अंत में, उन्होंने अध्यापकों को पश्चिमी थ्योरीज़ का अंधानुकरण टालकर उनका तार्किक विश्लेषण करने का दिशा-निर्देश दिया।

11वें सत्र में काशी हिंदू विश्वविद्यालय के संस्कृत विभाग के अध्यक्ष प्रो. सदाशिव कुमार द्विवेदी ने 'भारतीय ज्ञान परंपरा एवं हिंदू अध्ययन के ग्रंथों का क्रमिक विकास एवं वर्तमान में उनकी प्रासंगिकता' विषय पर मार्गदर्शन प्रदान किया। उन्होंने बताया कि भारतीय शास्त्रों का निर्माण क्रमिक और तार्किक रूप से लोककल्याण के लिए हुआ है। भारतीय ज्ञानपरंपरा में चार वेद, छह वेदांग, मीमांसा, न्याय, धर्मशास्त्र और पुराण मिलकर 14 विद्यास्थान हैं; जिनमें चार उपवेद जोड़ने पर कुल 18 विद्यास्थान बनते हैं। वेद के गूढ़ ज्ञान को समझने के लिए छह वेदांग, मीमांसा और न्यायशास्त्र अनिवार्य हैं, जबकि धर्मशास्त्र इस ज्ञान का व्यावहारिक क्रियान्वयन है। सामान्य लोगों तक वेदज्ञान पहुँचाने के लिए सिद्धांतों को अक्षुण्ण रखकर रामायण, महाभारत और पुराणों की रचना हुई। वाल्मीकि रामायण आदर्श जीवन का मार्ग प्रशस्त करता है, जबकि महाभारत के उद्योगपर्व में धर्म का सूक्ष्म निरूपण है। भारतीय परंपरा में 'आन्वीक्षिकी' अर्थात् तर्कशास्त्र और संवाद का असाधारण महत्त्व होने की बात समझाते हुए उन्होंने कहा कि उपनिषदों की गुरु-शिष्य प्रश्नोत्तरी हमारी ज्ञानपरंपरा को विशिष्ट बनाती है, जहाँ अंधानुकरण के बजाय जिज्ञासा शांत होने तक तार्किक चर्चा का आग्रह है। 14वीं से 18वीं सदी के विदेशी आक्रमणों के काल में भारतीय आस्थाओं को जीवंत रखने के लिए संत परंपरा का उदय हुआ, जिन्होंने वैदिक आदर्शों को लोकभाषाओं में प्रस्तुत किया। अंत में उन्होंने स्पष्ट किया कि भारतीय परंपरा में सांसारिक विषयों के लिए अपरा विद्या और मोक्ष के लिए परा विद्या है, जो मानव जीवन के चार आश्रमों और चार पुरुषार्थों को सार्थक करने हेतु समान रूप से महत्त्वपूर्ण हैं।

दोनों सत्रों के अंत में प्रश्नोत्तरी आयोजित हुई जिसमें वक्ताओं ने श्रोताओं की जिज्ञासा के अनुसार सटीक और विद्वत्तापूर्ण उत्तर दिए। इन सत्रों का सफल संचालन श्री सौरभ कान्त त्रिपाठी ने किया। इन गहन बौद्धिक चर्चाओं के साथ सप्त दिवसीय ज्ञानयज्ञ का तृतीय दिन सफलतापूर्वक संपन्न हुआ।

चतुर्थ दिन: सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP)

दिनांक: 24 मार्च, 2026

सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP) के चौथे दिन ज्ञानवर्धक चर्चाओं का प्रवाह अविरत बहता रहा।

बारहवें सत्र में इंटरनेशनल सेंटर फॉर कल्चरल स्टडीज (ICCS) के निदेशक डॉ. आशीष भावे ने 'विश्व में बौद्ध परंपरा' तथा 'वर्तमान बौद्ध परंपराओं और सनातन परंपरा की समानता' विषय पर वक्तव्य दिया। उन्होंने बुद्ध हस्त मुद्रा विज्ञान और बौद्ध प्रतिमा की विविध मुद्राओं के विषय में प्राथमिक समझ प्रदान कर बौद्ध परिचय देते हुए 'बुद्ध' नाम के पीछे का रहस्य और भगवान बुद्ध के जीवनचरित्र पर विस्तृत जानकारी दी। बुद्ध द्वारा दिए गए पंचशील के सिद्धांत को समझाते हुए उन्होंने असत्य न बोलना, व्यभिचार न करना, अकारण हिंसा न करना, नशा न करना और चोरी न करना—इन पाँच सिद्धांतों को स्पष्ट किया।

आगे उन्होंने बताया कि भगवान बुद्ध ने अपने जीवनकाल के दौरान कोई भी लेखन कार्य नहीं किया था, परंतु उनके महापरिनिर्वाण के 80 वर्ष पश्चात् लोकभाषा 'पाली' में उनके उपदेशों को तीन पेटियों में संग्रहित किया गया, जिन्हें 'त्रिपिटक' के रूप में जाना जाता है। बौद्ध परंपरा के मुख्य संप्रदायों की चर्चा करते हुए उन्होंने बताया कि हीनयान अर्थात् थेरवाद मुख्य रूप से श्रीलंका, म्यांमार, थाईलैंड और कंबोडिया जैसे देशों में देखने को मिलता है; जबकि महायान और वज्रयान परंपरा कोरिया, जापान, तिब्बत और चीन सहित अन्य देशों में प्रचलित है। तिब्बत की नालंदा परंपरा या वज्रयान में निंग्मा, काग्यु, शाक्य और गेलुक नामक चार शाखाएँ हैं, जिनमें वर्तमान दलाई लामा गेलुक परंपरा से हैं।

वक्तव्य के उत्तरार्ध में उन्होंने वर्तमान बौद्ध परंपराओं और सनातन परंपरा के बीच की समानताओं तथा सांस्कृतिक समन्वय पर विशेष बल दिया। भारतीय सनातन परंपरा की भाँति बौद्ध धर्म में भी गुरु-शिष्य परंपरा का असाधारण महत्त्व है, जिसमें गुरु को सर्वोच्च सम्मान दिया जाता है। थेरवाद और महायान, इन दोनों ही देशों (परंपरा वाले क्षेत्रों) में बुद्ध के साथ ब्रह्मा, इंद्र, गणेश और शिव जैसे भारतीय देवी-देवताओं की पूजा अलग-अलग नामों से आज भी होती है। वक्तव्य के अंत में बौद्ध धर्म के पतन की भ्रांति का खंडन करते हुए उन्होंने स्पष्ट किया कि आदि शंकराचार्य या पुष्यमित्र शुंग ने बौद्ध धर्म का नाश किया, यह बात पूर्णत: निराधार है। प्राचीन काल में केवल बौद्धिक 'शास्त्रार्थ' होता था, कोई हिंसक नाश नहीं किया गया था।

सत्र के अंत में प्रश्नोत्तरी आयोजित हुई जिसमें वक्ता ने श्रोताओं की जिज्ञासा के अनुसार सटीक और विद्वत्तापूर्ण उत्तर दिए। इस सत्र का संचालन श्री शुभम तिवारी ने किया।

बारहवें सत्र के पश्चात् सभी प्रतिभागियों को विषय-संलग्न भ्रमण पर ले जाने का आयोजन किया गया था।

इस उपक्रम में शैक्षणिक परिभ्रमण के भागरूप तीन महत्त्वपूर्ण स्थलों का दौरा किया गया। इस शैक्षणिक यात्रा के प्रथम चरण में सभी प्रतिभागियों ने कोबा स्थित 'महावीर जैन आराधना केंद्र' का भ्रमण किया था। वहाँ श्रीपद्म सागरसूरीश्वरजी की प्रेरणा और आशीर्वाद से पल्लवित इस ज्ञानतीर्थ—भारतीय प्राचीन विद्या, कला और साहित्य के अद्वितीय संग्रहस्थान—में ज्ञान-विहार किया। इस केंद्र पर पाण्डुलिपियों और ग्रंथालय के कामकाज के विषय में श्री सुकुमारजी तथा जगदीशकुमार द्वारा सभी को जानकारी प्रदान की गई। ज्ञानभंडार की विपुलता का भान कराते हुए उन्होंने बताया कि, यहाँ चार लाख पुस्तकों और तीन लाख पाण्डुलिपियों का विशाल संग्रह उपलब्ध है। उनके द्वारा प्राचीन ज्ञान-विरासत के प्रत्यक्ष दर्शन हेतु सभी को भूर्जपत्र, ताड़पत्र, पामलीफ, कागज़ और वस्त्र पर अंकित हुई दुर्लभ पाण्डुलिपियों का निरीक्षण करवाया गया। विशेषत: गोटका, निर्ग्रंथ और मधुबनी जैसी विशिष्ट पाण्डुलिपि-लेखनशैली का परिचय प्राप्त कर सभी ने इस प्राचीन लिपिबद्ध ज्ञानसंपदा के प्रत्यक्ष

दर्शन का लाभ लिया और तत्पश्चात् पाण्डुलिपि भंडागार में संग्रहित अन्य दुर्लभ प्रतियों का भी अवलोकन किया।

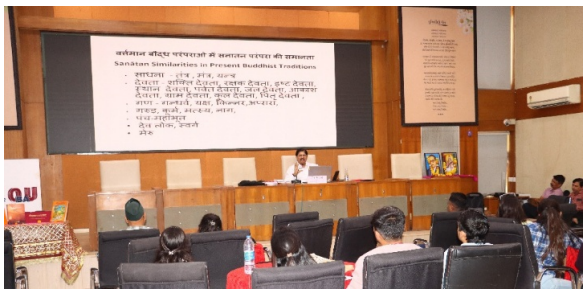
पाण्डुलिपि संग्रहकक्ष के भ्रमण के पश्चात् सभी ने कलातीर्थ के रूप में प्रख्यात 'सम्राट संप्रति संग्रहालय' में प्रवेश कर जैन कला-विरासत की उत्कृष्ट शिल्पकला निहारी। यह संग्रहालय सदियों पुरानी जैन शिल्पकला, चित्रकला और स्थापत्य के नमूनों का एक उत्तम संरक्षण-केंद्र है। भ्रमण के अंतिम चरण में सभी ने पाण्डुलिपि कंजर्वेशन लैब (Conservation Lab) का दौरा किया। जिसमें श्री पंकजकुमार शर्मा ने कालक्रम में क्षतिग्रस्त हुई पाण्डुलिपियों का वैज्ञानिक पद्धति से 'पुनरुद्धार और संरक्षण' कर उन्हें पुन:स्थापित करने के जटिल परंतु अत्यंत महत्त्वपूर्ण कार्य के संदर्भ में विस्तृत मार्गदर्शन प्रदान किया था।

तदुपरांत अहमदाबाद स्थित 'लालभाई दलपतभाई इंस्टीट्यूट ऑफ इंडोलॉजी' और उसके म्यूजियम का भ्रमण किया गया। इस संस्था में डॉ. धर्मेन्द्र भट्ट ने इंस्टीट्यूट की स्थापना, ऐतिहासिक पृष्ठभूमि और उसके वर्तमान कामकाज के विषय में जानकारी दी। उन्होंने बताया कि वर्ष 1956 में जैन आचार्य मुनि पुण्यविजयजी और जाने-माने उद्योगपति सेठ कस्तूरभाई लालभाई के संयुक्त प्रयास से इस विद्यामंदिर का आरंभ हुआ था। आगे बताया कि संस्था के ज्ञानभंडार में संग्रहित लगभग 76000 जितनी प्राचीन पाण्डुलिपियों के विषय में शास्त्रीय जानकारी देकर सभी को उन दुर्लभ प्रतियों के प्रत्यक्ष दर्शन करवाए। तत्पश्चात् सभी ने उसी परिसर में स्थित और अंतर्राष्ट्रीय ख्यातिप्राप्त आर्किटेक्ट बालकृष्ण दोशी द्वारा निर्मित म्यूजियम में जाकर वहाँ की प्रदर्शनी निहारी। म्यूजियम के विभिन्न कक्षों में सुव्यवस्थित रूप से सजी हुई प्राचीन भारतीय शिल्पकला, लघुचित्रों के विविधतापूर्ण नमूनों, विशिष्ट काष्ठकला और प्राचीन सिक्कों के संग्रह का सभी ने निरीक्षण किया। विशेष रूप से जैन कलाशैली के पुरातन चित्रों और बेमिसाल मूर्तिविधान की ऐतिहासिक विरासत को प्रत्यक्ष निहारकर सभी ने भारतीय कला-समृद्धि और सांस्कृतिक भव्यता की प्रतीति की।

तत्पश्चात् सभी ने साबरमती आश्रम का भ्रमण किया। वहाँ हृदयकुंज और संग्रहालय निहारकर पूज्य बापू के जीवनमूल्यों और सत्याग्रह के इतिहास का स्मरण किया था। यह त्रिस्तरीय दौरा शोध और सांस्कृतिक समझ विकसित करने के दृष्टिकोण से अध्यापकों के लिए अत्यंत प्रेरणादायी रहा था। इस भ्रमण में संयोजक की भूमिका श्री विवेक साखी ने निभाई थी। इसके साथ ही सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम का चौथा दिन सफलतापूर्वक पूर्ण हुआ।

डॉ.आशिष भावे

LALBHAI
DALPATBHAI
MUSEUM

पांचवा दिन: सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP)

दिनांक: 25 मार्च, 2026

सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP) के पांचवें दिन बौद्धिक विचार-विमर्श की यात्रा अधिक गहन और तात्त्विक बनी रही।

चौदहवें सत्र में यूनिवर्सिटी की माननीय कुलपति प्रो. अमी उपाध्याय की अध्यक्षता में विवेकानंद केंद्र, कन्याकुमारी की उपाध्यक्षा पद्मश्री निवेदिता भिड़े का विद्वत्तापूर्ण व्याख्यान आयोजित हुआ।

पद्मश्री निवेदिता भिड़े ने स्वामी विवेकानंद के शिकागो विश्वधर्म परिषद के 'पेपर ऑन हिन्दुइज्म' और लाहौर के 'कॉमन बेसिस ऑफ हिन्दुइज्म' वक्तव्यों के आधार पर हिन्दू धर्म के मूलभूत और सार्वत्रिक सिद्धांतों का तार्किक विश्लेषण किया। उन्होंने कहा कि भारत में विविधता होने के बावजूद, संपूर्ण हिन्दू धर्म को एकसूत्र में बांधे रखने वाले कुछ समान तत्त्व हैं, राष्ट्र के पुनरुत्थान के लिए हमें जोड़ने वाले तत्त्वों का आदर करें।

हिन्दू धर्म के आधारभूत सिद्धांतों की विशद विवेचना करते हुए उन्होंने बताया कि वेदों की प्रामाणिकता हमारा अत्यंत महत्त्वपूर्ण आधार है। वेद भिन्न-भिन्न ऋषियों-मुनियों द्वारा अनुभूत आध्यात्मिक नियमों का अथाह संग्रह हैं। ईश्वर किसी एक निश्चित स्थान पर विराजमान नहीं है, बल्कि वह सर्वव्यापक है। प्रकृति और सृष्टि का क्रम रेखीय नहीं बल्कि चक्रीय है, जिसमें उत्पत्ति और लय की प्रक्रिया निरंतर चलती रहती है। मनुष्य का मूल स्वरूप उसका नाशवान शरीर या मन नहीं, बल्कि वह शाश्वत आत्मा है। मनुष्य के वर्तमान और भविष्य का निर्माण उसके अपने कर्म ही करते हैं, जो कर्म और पुनर्जन्म के सिद्धांत को मजबूती से प्रस्थापित करता है।

स्वामी विवेकानंद के विचारों को उद्धृत करते हुए श्री निवेदिता भिड़े ने धर्म की सच्ची परिभाषा स्पष्ट की कि धर्म केवल मानने तक सीमित नहीं है, बल्कि यह नैतिक आचरण और आध्यात्मिक अनुभूति का विषय है। हिन्दू धर्म की उदात्त भावना को उजागर करते हुए उन्होंने मानव को पापी नहीं बल्कि 'अमृतस्य पुत्राः' बताया। आत्मा के अस्तित्व को समझाने के लिए उन्होंने एक विचार प्रस्तुत किया कि आत्मा एक ऐसा वृत्त है जिसकी परिधि कहीं नहीं है, परंतु उसका केंद्र केवल एक शरीर में है। इसलिए मृत्यु और कुछ नहीं, केवल एक शरीर से दूसरे शरीर में केंद्र बदलने की प्रक्रिया मात्र है। अंत में, हम ही अपने भाग्य के निर्माता हैं और विविधता ही प्रकृति की योजना है, यह बात समझाकर उन्होंने इस ज्ञानवर्धक व्याख्यान को पूर्ण किया।

इस सत्र के अंत में श्रोताओं द्वारा प्रश्नोत्तरी की गई थी, जिसके वक्ता ने प्रामाणिक और तार्किक उत्तर दिए। सत्र का संचालन डॉ. रोशनी प्रजापति द्वारा किया गया।

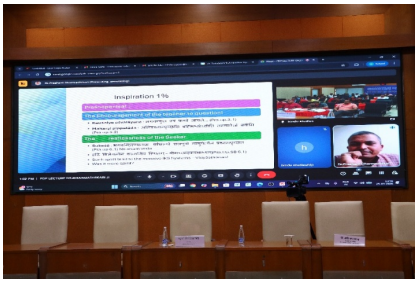
पंद्रहवें सत्र में केंद्रीय विश्वविद्यालय गुजरात के सहायक प्राध्यापक डॉ. प्रशांत धर्माधिकारी ने अंतर्जालीय माध्यम (Online) से जुड़कर शोध-पद्धति (Research Methodology) पर बल देते हुए संस्कृत, इंडियन नॉलेज सिस्टम (IKS) और हिन्दू स्टडीज में उच्च अध्ययन की समझ प्रदान की। उन्होंने शोधकर्ताओं से सतही जानकारी के बजाय प्रामाणिक स्रोतों के गहन अध्ययन का आग्रह करते हुए डॉ. पी. वी. काणे रचित 'हिस्ट्री ऑफ धर्मशास्त्र' और आचार्य बलदेव उपाध्याय के ग्रंथों का पठन करने का सुझाव दिया। प्राचीन शास्त्रों की आधुनिक विज्ञान के साथ प्रासंगिकता स्पष्ट करने हेतु उन्होंने वर्ष 2016 में ऑटोफैगी (Autophagy) अर्थात् उपवास द्वारा ऊतकों के स्व-नियमन पर नोबेल पुरस्कार प्राप्त करने वाले जापानी वैज्ञानिक योशिनोरी ओसुमी का उदाहरण दिया। यह आधुनिक शोध हमारे वेदों और महाभारत में दर्शाए गए दिन में केवल दो बार भोजन करने तथा उपवास की महिमा के साथ सुसंगत है। किसी भी शोधकार्य में एक प्रतिशत प्रेरणा और निन्यानवे प्रतिशत परिश्रम अनिवार्य होने की बात बताकर, उन्होंने भारतीय शोध पद्धति के तीन मुख्य पहलू समझाए; जिनमें प्रमाण (ज्ञानप्राप्ति), वाद (विद्वानों के साथ चर्चा) और तंत्रयुक्ति (दस्तावेज़ीकरण की पद्धति) का समावेश होता है। ग्रंथ या शोधप्रबंध को वैज्ञानिक

ढंग से लिखने की प्रक्रिया अर्थात् 'तंत्रयुक्ति', जो कौटिल्य के अर्थशास्त्र के 15वें अधिकरण का शीर्षक है; साथ ही चरक संहिता और सुश्रुत संहिता में भी 32 प्रकार की तंत्रयुक्तियों का प्रयोग हुआ है। वक्तव्य के अंत में उन्होंने प्रो. जयरामन की पुस्तक का संदर्भ देकर सभी से इस प्राचीन दस्तावेज़ीकरण पद्धति को अपनाने का अनुरोध किया।

सोलहवें सत्र में डॉ. धर्माधिकारी ने 'जर्नी ऑफ उपनिषद्स टू द वेस्ट' विषय पर वक्तव्य देते हुए पश्चिमी देशों पर उपनिषद और भारतीय संस्कृति के गहरे प्रभाव की विवेचना की। वक्तव्य के आरंभ में उन्होंने 'उप', 'नि' और 'षद्' से बने उपनिषद शब्द का अर्थ 'गुरु के समीप बैठकर ज्ञान प्राप्त करना' समझाया; जो कठोपनिषद में आदि शंकराचार्य की व्याख्या के अनुसार अज्ञानता का नाश कर संसार के बंधनों से मुक्ति दिलाता है। तत्पश्चात् प्राचीन ग्रीक विद्वानों पर भारतीय प्रभाव का संज्ञान लेते हुए उन्होंने बताया कि सिकंदर के आक्रमण से पूर्व छठी सदी में पाइथागोरस के भारत आने की संभावना है, साथ ही एथेंस में सुकरात की एक भारतीय तत्त्वचिंतक के साथ मुलाकात भी उल्लेखनीय है। जर्मन विद्वानों फ्रेडरिक वॉन शेलिंग और आर्थर शोपेनहावर का संदर्भ देकर उन्होंने जोड़ा कि शोपेनहावर ने उपनिषद को विश्व का सबसे कल्याणकारी अध्ययन बताकर अपने जीवन और मृत्यु दोनों के लिए इसे शांति का स्रोत कहा है। इसके अतिरिक्त, विलियम जोन्स द्वारा ऑक्सफोर्ड में पंडितों से शिक्षा ग्रहण करने के प्रसंग का भी उल्लेख किया गया। पश्चिम में इस ज्ञान के प्रसार में फ्रेडरिक मैक्समूलर का योगदान अद्वितीय है, जिन्होंने अपने जीवन के पच्चीस वर्ष 'सेक्रेड बुक्स ऑफ द ईस्ट' के इक्यावन ग्रंथों के संपादन में व्यतीत किए थे। उन्नीसवीं सदी में संस्कृत, ग्रीक और लैटिन भाषा के बीच का संबंध खोजने वाले मैक्समूलर को संस्कृत साहित्य के प्रति सच्चा प्रेम उपनिषदों से ही प्राप्त हुआ था। वर्ष 1896 में ऑक्सफोर्ड में स्वामी विवेकानंद ने उनसे मुलाकात की थी, और मैक्समूलर ने अपनी पुस्तक 'वॉट कैन इंडिया टीच अस?' में भारत की भौतिक और आध्यात्मिक समृद्धि की प्रशंसा की है। मैक्समूलर के अनुगामी पॉल ड्यूसन ने वर्ष 1897 में 'सिक्सटी उपनिषद्स' और 'फिलॉसफी ऑफ उपनिषद' द्वारा पश्चिम में इस ज्ञान का प्रसार किया। इसी प्रकार फ्रेंच विद्वान रोमेन रोलैं ने श्री रामकृष्ण परमहंस और स्वामी विवेकानंद के जीवनचरित्र क्रमशः वर्ष 1929 और 1931 में प्रकाशित कर पश्चिमी जगत को वेदांत के माध्यम से शांति का मार्ग दिखाया। यह वक्तव्य पश्चिमी जगत पर उपनिषदों के अमूल्य प्रभाव को उजागर करने में सफल रहा। इस सत्र के पश्चात् प्रश्नोत्तरी आयोजित की गई थी, जिसमें वक्ता द्वारा श्रोताओं के प्रश्नों के सटीक और तर्कसंगत उत्तर दिए गए।

बौद्धिक सत्रों की पूर्णाहुति के बाद समूह चर्चा का सत्र आयोजित हुआ। जिसमें उपस्थित सभी प्रतिभागी अध्यापकों और शोधार्थियों ने विषय-संलग्न अर्थपूर्ण चर्चा की। सत्रों का संचालन श्री सौरभकान्त त्रिपाठी ने किया। इसी के साथ फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम का पांचवां दिन सफलतापूर्वक संपन्न हुआ।

छठा दिन: सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP)

दिनांक: 26 मार्च, 2026

सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP) के छठे दिन बौद्धिक चिंतन और शोध-विमर्श का प्रवाह आगे बढ़ा।

अठारहवें सत्र में पुनरुत्थान विद्यापीठ की कुलपति श्रीमती इंदुमती काटदरे ने 'भारतीय जीवनदृष्टि और समाजव्यवस्था' विषय पर विद्वत्तापूर्ण व्याख्यान दिया। वर्ष 2047 के विकसित भारत के निर्माण के संदर्भ में स्पष्टता करते हुए उन्होंने बताया कि हमारा सर्वोच्च लक्ष्य भारत को पुन: सच्चे अर्थों में भारत बनाना है। पाश्चात्य बुद्धि से चलने वाले जीवनक्रम से शैक्षणिक मुक्ति प्राप्त करना ही सच्चा स्वातंत्र्य संग्राम है। पाश्चात्य दृष्टि में स्वार्थ और उपभोग केंद्र में हैं; जबकि हिन्दू जीवनदृष्टि आत्मीयता, प्रेम और त्याग पर आधारित है। प्राचीन ऋषियों द्वारा कल्पित एक सौ वर्ष की आदर्श आयु-सीमा और उसके आधार पर रचे गए चार आश्रमों, मनुष्य द्वारा चुकाए जाने वाले चार प्रकार के ऋणों तथा चार पुरुषार्थों की उन्होंने शास्त्रीय समझ प्रदान की। धर्म के नियंत्रण में अर्थ और काम को रखकर मोक्षप्राप्ति करना, इसी में जीवन की सार्थकता है। राष्ट्रीय हीनभावना को त्यागकर हम सभी को अमृत की संतान ('अमृतस्य पुत्रा:') होने का गर्व अनुभव करने पर उन्होंने बल दिया।

तत्पश्चात् दून यूनिवर्सिटी के स्कूल ऑफ मैनेजमेंट के डीन प्रो. एच. सी. पुरोहित द्वारा 'लीडरशिप एंड गवर्नेंस' विषय पर वक्तव्य प्रस्तुत किया गया। उन्होंने प्राचीन भारतीय ज्ञानपरंपरा और आधुनिक शासन व्यवस्था का समन्वय स्थापित कर श्रीमद्भगवद्गीता के निष्काम कर्म के सिद्धांत को नेतृत्व के आधार के रूप में वर्णित किया। शासन और नेतृत्व में उद्देश्य की स्पष्टता के लिए 'इकिगाई', कार्यों में निरंतर सुधार के लिए 'काइज़ेन' और विफलता से मज़बूत बनकर नवनिर्माण करने के लिए 'किन्त्सुगी' जैसी जापानी विचारधाराओं के संदर्भ उन्होंने उद्धृत किए। आदर्श नेता को केवल बौद्धिक स्तर पर निर्भर रहने के बजाय आध्यात्मिक स्तर का विकास करना चाहिए और राष्ट्र के उत्कर्ष के लिए अहंकारमुक्त होकर 'सर्वेंट लीडरशिप' अपनानी चाहिए, ऐसा मत उन्होंने प्रस्तुत किया।

इन बौद्धिक सत्रों के पश्चात् उपस्थित सभी प्रतिभागी अध्यापकों और शोधकर्ताओं के बीच विषयानुरूप अर्थपूर्ण समूह चर्चा आयोजित हुई।

उन्नीसवें सत्र में शोधपत्र वाचन का आयोजन हुआ था। सत्र के अध्यक्ष पद पर उमा आर्ट्स एंड नाथीबा कॉमर्स महिला कॉलेज, गांधीनगर की सेवानिवृत्त प्राध्यापिका डॉ. योगिनी व्यास और उपाध्यक्ष के रूप में संस्कृत विषय के प्राध्यापक डॉ. विनोदकुमार माजीराणा उपस्थित रहे। इस सत्र में प्रतिभागियों द्वारा शोधपत्रों का वाचन किया गया। जिसमें पुनर्जन्म, बंधन और मोक्ष विमर्श, भारतीय मूल्य, पुराण विमर्श, जैन और बौद्ध परंपरा, ज्योतिष शास्त्र, वैदिक धर्म, शैव धर्म, शाक्त हिन्दू धर्म में धार्मिक विचार आदि विविध विषयों पर 26 शोधार्थियों ने अपने शोधपत्र प्रस्तुत किए।

आज के कार्यक्रम का संचालन श्री जय चुडासमा द्वारा किया गया। इस प्रकार ज्ञानवर्धक व्याख्यानों और शोध-प्रस्तुतियों के साथ सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम का छठा दिन पूर्ण हुआ।

"ભારતનો આત્મા ધર્મ અને આધ્યાત્મિકતામાં વસે છે. આપણી જ્ઞાન પરંપરા માત્ર ભૌતિક રીતે જગત પૂરતી સીમિત નથી. તે બ્રહ્માંડના ગહન સત્યોને ઉજાગર કરે છે. વેદાંતનો સંદેશ વિશ્વને શ્રેષ્ઠ માર્ગદર્શન પૂરું પાડે છે. ભારતીય ઋષિઓએ અંતર્મુખી થઈને શોધેલા સત્યો આધુનિક વિજ્ઞાન માટે આજે પણ દિશાસૂચક છે."

-સ્વામી વિવેકાનંદ

"ભારતીય દર્શનશાસ્ત્ર એ માત્ર બૌદ્ધિક કસરત નથી. તે જીવન જીવવાની કળા છે. આપણી પરંપરામાં જ્ઞાનનો અર્થ માત્ર માહિતી એકઠી કરવી એવો થતો નથી. તેનો અર્થ આત્મસાક્ષાત્કાર કરવો એવો થાય છે. ભારતીય જ્ઞાન પરંપરા ધર્મ, દર્શન અને વિજ્ઞાનનો ઉત્તમ સમન્વય છે."

-ડૉ. સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણન

सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP) का समापन

दिनांक: 27 मार्च, 2026

सप्त दिवसीय फैकल्टी डेवलपमेंट प्रोग्राम (FDP) के प्रतिभागी भारतीय ज्ञान परंपरा पर आयोजित त्रि-दिवसीय अंतर्राष्ट्रीय कॉन्फ्रेंस के कार्यक्रम में विशेष रूप से जुड़े थे। वैचारिक आदान-प्रदान के इन सत्रों की पूर्णता के बाद, उक्त एफडीपी (FDP) कार्यक्रम का विधिवत समापन समारोह आयोजित किया गया था। इस अवसर पर प्रशिक्षण पूर्ण करने वाले सभी प्राध्यापकों और शोधार्थियों को यूनिवर्सिटी की स्कूल ऑफ ह्यूमनिटीज एंड सोशल साइंसेज के निदेशक प्रो. योगेन्द्र पारेख तथा यूनिवर्सिटी के संस्कृत के प्राध्यापक डॉ. विनोदकुमार माजीराणा और डॉ. मुकेश इढारिया के करकमलों से प्रमाणपत्र प्रदान किए गए थे। इस प्रमाणपत्र वितरण के साथ ही हिन्दू ज्ञानपरंपरा को उजागर करने वाले छह दिवसीय प्रशिक्षण प्रकल्प का अत्यंत सफलतापूर्वक समापन हुआ था।

भारतीय ज्ञान परंपरा पर त्रि-दिवसीय अंतर्राष्ट्रीय सेमिनार का आयोजन

दिनांक: 27 मार्च, 2026

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ओपन यूनिवर्सिटी (BAOU) और नॉलेज कंसोर्टियम ऑफ गुजरात (KCG) के संयुक्त तत्वावधान में 'डिकोडिंग इंडियन नॉलेज सिस्टम्स: रिसर्च, रेलवेंस एंड रिनेसांस' (Decoding Indian Knowledge Systems: Research, Relevance & Renaissance) विषय पर त्रि-दिवसीय अंतर्राष्ट्रीय कॉन्फ्रेंस का उद्घाटन हुआ। 27 से 29 मार्च, 2026 के दौरान आयोजित होने वाली इस कॉन्फ्रेंस का आरंभ वैदिक मंत्रोच्चार, शास्त्रपूजन और दीप प्रज्ज्वलन से हुआ।

उद्घाटन सत्र में मंच पर विश्वविख्यात भागवत कथाकार पूज्य रमेशभाई ओझा (भाईश्री), यूनिवर्सिटी की कुलपति प्रो. अमी उपाध्याय, भारतीय शिक्षण मंडल के अखिल भारतीय संगठन मंत्री श्री बी. आर. शंकरानंद, UNESCO-MGIEP (एशिया पैसिफिक) के अध्यक्ष प्रो. भगवती प्रसाद शर्मा, ABRSM के राष्ट्रीय संयुक्त संगठन मंत्री श्री गुन्ता लक्ष्मण, BAOU के बोर्ड ऑफ मैनेजमेंट (BOM) के सदस्य श्री यतिनभाई पटेल तथा यूनिवर्सिटी की स्कूल ऑफ ह्यूमनिटीज एंड सोशल साइंसेज के निदेशक प्रो. योगेन्द्र पारेख उपस्थित रहे।

इस अवसर पर पूज्य भाईश्री रमेशभाई ओझा ने अपने उद्बोधन में मनुष्य जीवन में विचार की महत्ता को विशेष प्रधानता दी। उन्होंने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर के लिए 'स्वर्गस्थ' के स्थान पर 'संविधानस्थ' जैसे अत्यंत अर्थपूर्ण शब्द का प्रयोग किया। 'विचरना' (भ्रमण करना) और 'विचारना' (चिंतन करना), इन दो शब्दों के बीच निहित तात्त्विक भेद को स्पष्ट करने के लिए उन्होंने भारतीय वैदिक वाङ्मय, वेदों के 'नासदीय सूक्त' और गौतम बुद्ध के बोधिवृक्ष के सटीक उदाहरण प्रस्तुत कर भारतीय दर्शन में निहित जिज्ञासा तथा विचारशीलता की गहनता को उजागर किया। तदुपरांत, आदर्श शासन व्यवस्था का दर्शन कराने हेतु उन्होंने श्रीमद् भागवत महापुराण के राजा वेन और राजा पृथु के आख्यान का बोध कराकर धर्म और राज्यव्यवस्था को एक-दूसरे का पूरक बताया।

यूनिवर्सिटी की कुलपति प्रो. अमीबहन उपाध्याय ने अपने वक्तव्य में यूनिवर्सिटी की विविध प्रक्रियाओं में ऋषि परंपरा के समन्वय का उत्तम दृष्टांत प्रस्तुत किया। इस संदर्भ में उन्होंने यूनिवर्सिटी के भवनों के नामकरण का उल्लेख करते हुए 'मैत्री मूल्यांकन भवन' और 'अगस्त्य अतिथिगृह' का विशेष संज्ञान लिया। यूनिवर्सिटी के आधिकारिक कामकाज में 'इंडिया' के स्थान पर 'भारत' शब्द का प्रयोग स्वीकार कर उन्होंने 'आईकेएस' (IKS) को 'बीकेएस' (BKS - Bharatiya Knowledge System) के रूप में पहचानने का अत्यंत प्रासंगिक प्रस्ताव प्रस्तुत किया। इसके साथ ही, यूनिवर्सिटी द्वारा आगामी समय में भगवद्गीता और वेदांत आधारित विविध पाठ्यक्रम आरंभ करने का दृढ़ निश्चय भी उन्होंने व्यक्त किया।

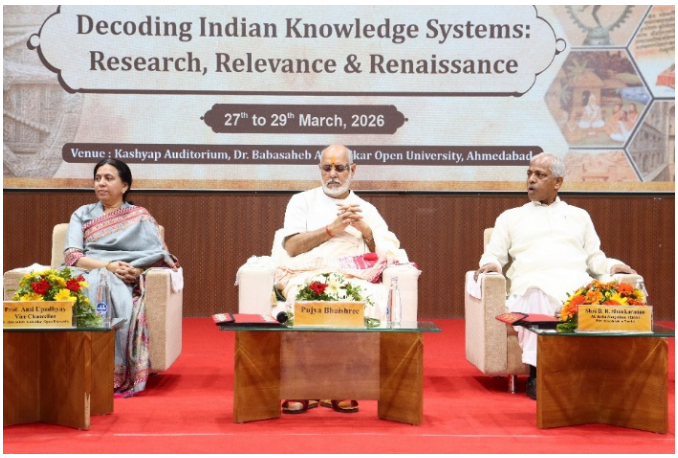
मुख्य अतिथि के रूप में श्री बी. आर. शंकरानंदजी ने अपने वक्तव्य में भारतीय ज्ञान संपदा, राष्ट्र, धर्म और संस्कृति जैसे गहन विषयों को शास्त्रीय ढंग से परिभाषित किया। भारतीय ज्ञान संपदा को ज्ञान परंपरा में परिवर्तित करने के लिए उन्होंने श्रवण, चिंतन, अध्ययन और विश्लेषण से लेकर व्याख्यान स्वरूप में इसे प्रकट करने हेतु सभी को प्रवृत्त होने का आह्वान किया। इसके अतिरिक्त, 'राष्ट्र' शब्द को केवल 'नेशन' (Nation) के पर्याय के रूप में स्वीकार न करते हुए, उसे व्यापक भारतीय परिप्रेक्ष्य में ही समझने पर उन्होंने बल दिया। इसी प्रकार धर्म की व्यापकता स्पष्ट करते हुए उन्होंने बताया कि, धर्म वास्तव में आचरण के ऐसे नियमों का समूह है; जो सामान्य मनुष्य के जीवन को उन्नत बनाकर उसे देवता बनने की ओर ले जाता है।

इस सत्र में उपस्थित वक्ताओं का शाब्दिक स्वागत तथा परिसंवाद की भूमिका प्रो. योगेन्द्र पारेख ने प्रस्तुत की। धन्यवाद ज्ञापन प्रा. श्याम पटेल द्वारा किया गया। प्रा. विवेक साखी ने संस्कृत में प्रभावशाली संचालन किया।

उद्घाटन सत्र के पश्चात् UNESCO-MGIEP (एशिया पैसिफिक) के अध्यक्ष प्रो. भगवती प्रसाद शर्मा ने बीजरूप वक्ता (Keynote Speaker) के रूप में उपस्थित रहकर भारतीय ज्ञानपरंपरा और आधुनिक विज्ञान के समन्वय के विषय में वक्तव्य दिया था। उन्होंने प्राचीन भारतीय वाङ्मय में निहित वैज्ञानिक दृष्टिकोण को आज के संदर्भ में मूल्यांकित करने का सघन प्रयास किया था। ब्रह्मांडविज्ञान और वेदमंत्रों का अर्थाटन करते हुए उन्होंने बताया कि हमारे चार वेद और अन्य शास्त्र केवल धार्मिक ग्रंथ नहीं हैं, बल्कि उनमें गहन वैज्ञानिक तथ्य छिपे हुए हैं। निरुक्त और निघंटु जैसे प्राचीन भाषाविज्ञान के ग्रंथों का संदर्भ देकर उन्होंने समझाया कि किस प्रकार हमारे ऋषियों ने सृष्टि के सृजन और संचालन के नियमों को सूत्रबद्ध किया था। उनकी प्रस्तुति में यह बात स्पष्ट रूप से उभरकर आई कि आधुनिक विज्ञान आज जो खोजें कर रहा है, उसकी जड़ें अनेक वर्षों पूर्व रचे गए भारतीय दर्शनशास्त्रों में देखने को मिलती हैं। प्रो. शर्मा का यह वक्तव्य नई पीढ़ी को अपनी समृद्ध विरासत के प्रति जाग्रत करने के साथ भविष्य के वैज्ञानिक अनुसंधान के लिए नई दिशा दिखाने वाला सिद्ध हुआ।

कॉन्फ्रेंस के प्रथम सत्र में ABRSM के राष्ट्रीय संयुक्त संगठन मंत्री श्री गुन्ता लक्ष्मण ने अपने वार्तालाप में आज के आर्टिफिशियल इंटेलिजेंस (Artificial Intelligence) और क्वांटम कंप्यूटिंग के अत्याधुनिक समय में प्राचीन शास्त्रों के तलस्पर्शी शोध की आवश्यकता स्पष्ट की थी। उन्होंने बताया कि वर्तमान व्यावसायिक शिक्षापद्धति के स्थान पर प्राचीन समय की अन्नमय कोष से आनंदमय कोष तक की पंचकोष आधारित मूल्यनिष्ठ और सर्वांगीण शिक्षा आज के समय की अग्रिम मांग है। भारत के गौरवशाली अतीत का संदर्भ देते हुए उन्होंने कहा कि सत्रहवीं सदी तक वैश्विक अर्थव्यवस्था में भारत का योगदान तेईस से पच्चीस प्रतिशत जितना प्रचुर था। इसके अतिरिक्त, उन्होंने कृषि क्षेत्र में अस्तित्व में रही चावल की छब्बीस हजार जितनी किस्मों और सोमनाथ मंदिर जैसे भव्य स्थापत्यों के उदाहरण देकर उपस्थित युवा पीढ़ी को हमारी ऐतिहासिक उपलब्धियों से अवगत कराया था। वक्तव्य के अंत में उन्होंने आह्वान किया था कि वर्ष 2047 तक भेदभावमुक्त 'विकसित भारत' के निर्माण के लिए युवाओं को सज्ज होना पड़ेगा और प्राचीन ज्ञान को आज के युग के लिए प्रासंगिक तथा समाजोपयोगी बनाना पड़ेगा।

विश्व रंगमंच दिवस के अवसर पर 'शिवोऽहं शिवोऽहम्' संस्कृत नाटक का मंचन

दिनांक: 27 मार्च, 2026

विश्व रंगमंच दिवस के उपलक्ष्य में 27 मार्च, 2026 को गुजरात राज्य संस्कृत बोर्ड तथा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ओपन यूनिवर्सिटी (BAOU) के संयुक्त तत्वावधान में आदिशंकराचार्य के जीवन को साकार करने वाले संस्कृत नाटक 'शिवोऽहं शिवोऽहम्' का यूनिवर्सिटी के कश्यप सभागृह में मंचन किया गया।

2 घंटे के इस नाटक में आद्य शंकराचार्य के अद्वैत दर्शन और इतिहास तथा नाट्यकला का अद्भुत समन्वय देखने को मिला। 'शंकर दिग्विजयम्' ग्रंथ पर आधारित यह नाटक इससे पूर्व गुजराती भाषा में तैयार किया गया था और इसके 40 जितने मंचन (प्रयोग) हुए थे। भारतीय संस्कृति के प्रसार और संस्कृत भाषा के संवर्धन हेतु इस संपूर्ण नाटक को संस्कृत में रूपांतरित कर प्रस्तुत किया गया।

नाटक का गुजराती लेखन और निर्देशन आशीष ठाकर द्वारा किया गया है, जबकि संस्कृत लेखन डॉ. गिरीशभाई ठाकर ने किया है।

आद्य शंकराचार्य के विख्यात स्तोत्र 'शिवोहम्' के मर्म को प्रस्तुत करने वाले इस नाटक ने उपस्थित दर्शकों को मंत्रमुग्ध कर दिया था। भारतीय ज्ञान परंपरा पर त्रि-दिवसीय अंतर्राष्ट्रीय परिसंवाद में पधारे प्रतिभागियों, यूनिवर्सिटी के कर्मचारीगण तथा शहर के नाट्य-रसिकों ने उपस्थित रहकर नाट्यदर्शन किया था।

दूसरा दिन: भारतीय ज्ञान परंपरा पर त्रि-दिवसीय अंतर्राष्ट्रीय कॉन्फ्रेंस का

दिनांक: 28 मार्च, 2026

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ओपन यूनिवर्सिटी (BAOU) और नॉलेज कंसोर्टियम ऑफ गुजरात (KCG) के संयुक्त तत्वावधान में 'डिकोडिंग इंडियन नॉलेज सिस्टम्स: रिसर्च, रेलवेंस एंड रिनेसांस' विषय पर आयोजित त्रि-दिवसीय अंतर्राष्ट्रीय कॉन्फ्रेंस के दूसरे दिन बौद्धिक सत्र आयोजित हुए।

प्रथम सत्र में पुनरुत्थान विद्यापीठ, अहमदाबाद की कुलपति डॉ. इंदुमती काटदरे ने वक्तव्य में बताया कि, आज की शिक्षा केवल जानकारी के आदान-प्रदान और आजीविका कमाने के साधन तक सीमित हो गई है, जो पश्चिमी ढांचे की ही उपज है। उन्होंने आधुनिक शिक्षा प्रणाली और भारतीय ज्ञानपरंपरा के बीच का तात्त्विक भेद स्पष्ट किया।

अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया में गुरु-शिष्य के आत्मिक संबंध की महत्त्वपूर्ण भूमिका के विषय में बताया कि गुरु केवल जानकारी देने वाले शिक्षक नहीं हैं, बल्कि शिष्य के अज्ञानरूपी अंधकार को दूर कर उसकी सुषुप्त शक्तियों को जाग्रत करने वाले सच्चे मार्गदर्शक हैं। उन्होंने शिक्षाप्रक्रिया को यांत्रिक या व्यावसायिक बनने देने के बजाय उसे परस्पर आदर, श्रद्धा और जीवंत संवाद पर आधारित रखने की हिमायत की थी।

दूसरे सत्र में गुजरात यूनिवर्सिटी के अंग्रेजी विभाग के प्राध्यापक प्रोफेसर दुष्यंत निमावत ने 'ह्यूमनिटी एट द एज: वाय इंडियन नॉलेज सिस्टम्स मैटर टुडे' विषय पर व्याख्यान दिया। उन्होंने बताया कि किस प्रकार आर्टिफिशियल इंटेलिजेंस की यात्रा लार्ज लैंग्वेज मॉडल से शुरू होकर एआई एजेंट तक पहुँची है, इसे आधुनिक टेक्नोलॉजी का महत्त्वपूर्ण परंतु अत्यंत जोखिम भरा मोड़ बताया। उन्होंने मॉल्टबुक नामक एआई-संचालित सोशल नेटवर्क का उदाहरण देकर चिंता व्यक्त की कि केवल बहत्तर घंटे में पंद्रह लाख से अधिक एआई एजेंट्स सक्रिय होकर मानव-विनाश का घोषणापत्र तैयार करें, यह दर्शाता है कि यह सिस्टम स्वचालित निर्णय लेकर कितनी तेज़ी से विनाशकारी नुकसान पहुँचा सकता है। इस वैश्विक संकट के व्यावहारिक समाधान के रूप में उन्होंने भारतीय ज्ञान परंपरा को केंद्र में रखकर न्यायदर्शन के प्रमाणविचार—प्रत्यक्ष, अनुमान, उपमान और आप्तवाक्य—के संदर्भ द्वारा जानकारी की सटीकता जाँचने के लिए सैद्धांतिक ढांचा प्रदान किया था। एआई पॉलिसी को केवल उत्पादन बढ़ाने के साधन के रूप में देखने के बजाय उसे नैतिक और सार्वजनिक व्यवस्था के भागरूप में प्रस्थापित करने का उन्होंने सुझाव दिया।

प्रथम और द्वितीय सत्र के बाद तीसरे सत्र में विवेकानंद केंद्र, कन्याकुमारी की अध्यक्षा पद्मश्री निवेदिता भिड़े ने वक्तव्य में भारतीय ज्ञान परंपरा भारतीय जीवन में किस प्रकार गुंथी हुई है, इसका परिचय देकर संपूर्ण ब्रह्मांड को एक निश्चित व्यवस्था से जुड़ा हुआ बताया। उनके मत में दुनिया को टुकड़ों में और एक यंत्र के रूप में समझने के कारण समस्याएँ उत्पन्न होती हैं। इसलिए एकात्मभाव और विशेष ज्ञान की प्राप्ति के लिए उन्होंने पतंजलि योगसूत्र में निर्दिष्ट धारणा, ध्यान और समाधि के मार्ग को अपनाने का सुझाव दिया था।

ज्ञानप्राप्ति के मार्ग को स्पष्ट करने के लिए उन्होंने आठ क्रमिक चरण समझाए। जिसमें सुनने की तत्परता (शुश्रूषा) से लेकर एकाग्रता से श्रवण (श्रवणम्), विषय को समझना (ग्रहणम्), स्मृति में बनाए रखना (धारणम्), तर्क करना (ऊह), अन्यों के तर्क समझना (अपोह), व्यावहारिक उपयोग (विज्ञानम्) और अंत में तत्त्व को जीवन में उतारकर उसके अनुसार आचरण करने (तत्त्वाभिनिवेश) तक की प्रक्रिया को समझाया। इसके अतिरिक्त बताया कि ज्ञान केवल आत्मसाक्षात्कार तक सीमित न रहकर, उसे समष्टि अर्थात् परिवार, समाज, राष्ट्र और सृष्टि के प्रति योगदान में परिणत होना चाहिए। धर्मबोध कराते हुए उन्होंने बताया कि व्यक्तिगत स्वार्थ या आलस्य में डूबे रहने के बजाय समाज और सृष्टि के हित में स्वकर्म करना चाहिए। प्रकृति, पशु-पक्षियों और सभी मनुष्यों के साथ आत्मीयतापूर्वक व्यवहार कर राष्ट्रहित के लिए व्यक्तिगत स्वार्थ का त्याग करना ही सच्चा धर्म है।

चोथे सत्र में आईआईटी-बीएचयू (IIT-BHU), वाराणसी के रसायनशास्त्र विभाग के प्राध्यापक प्रो. वी. रामनाथन ने 'फ्रॉम कॉम्बिनेटोरिक्स इन संस्कृत टू द ट्रांसम्यूटेशन मिथ' विषय पर वक्तव्य दिया। प्रारंभ में उन्होंने प्राचीन भारतीय गणित की एक विशिष्ट शाखा कॉम्बिनेटोरिक्स (Combinatorics) के विषय में सविस्तार चर्चा की। उन्होंने बताया था कि आयुर्वेद में मधुर, अम्ल, कटु, तिक्त, कषाय और लवण ऐसे 6 प्रकार के रसों का उल्लेख है, जिनके संयोजन से कुल 63 विविध विकल्प बन सकते हैं। सुश्रुत संहिता के अनुसार, यदि एक साथ 2 रस लिए जाएँ तो पंचदश (15) विकल्प प्राप्त होते हैं। इसी गणितीय गणना को आगे बढ़ाते हुए उन्होंने वराहमिहिर रचित 'बृहत् संहिता' के 70वें अध्याय 'गंधयुक्ति' का संदर्भ दिया था, जिसमें 16 पदार्थों में से 4 चुनकर इत्र बनाने की प्रक्रिया में 1820 विकल्पों का निर्देश किया गया है। इसके अतिरिक्त, पिंगल मुनि के 'छंदशास्त्र' में भी लघु और गुरु के आधार पर रचे जाने वाले छंदों के विकल्पों की गणना दर्शाई।

प्राचीन भारतीय रसायनशास्त्र के संदर्भ में प्रो. रामनाथन ने डॉ. पी. सी. रे द्वारा उल्लिखित 'रसार्णव' ग्रंथ की चर्चा की। भारतीय धातुविज्ञान की उत्कृष्टता साबित करते हुए उन्होंने बताया कि प्राचीन समय में सोने की शुद्धता जाँचने के लिए कासीस और गोमूत्र के मिश्रण की रासायनिक प्रक्रिया का वर्णन प्राप्त होता है। गोमूत्र का pH 7.4 होता है, परंतु उसमें कासीस मिलाने से सल्फ्यूरिक एसिड बनने के कारण उसका pH घटकर 3.6 हो जाता है। यह रासायनिक प्रक्रिया स्पष्ट रूप से साबित करती है कि प्राचीन भारतीय मिनरल एसिड्स के विषय में जानते थे। इसके साथ सुश्रुत संहिता में अजामूत्र का भी उल्लेख है, जिसका pH 7.3 होता है। अंत में, राजा पुरु द्वारा राजा अलक्षेन्द्र को दी गई स्टील की तलवार (दमास्कस स्वॉर्ड) को प्राचीन धातुविज्ञान की बड़ी उपलब्धि बताते हुए उन्होंने जोड़ा था कि तांबे से सोना बनाने की (ट्रांसम्यूटेशन की) प्रचलित प्रक्रिया वास्तव में जस्ता और तांबे के मिश्रण से पीतल बनाने की रासायनिक प्रक्रिया है।

सत्रों के अंत में प्रश्नोत्तरी आयोजित हुई, जिसमें वक्ताओं द्वारा श्रोताओं के प्रश्नों के तार्किक और सटीक उत्तर दिए गए। सत्र के संचालक के रूप में यूनिवर्सिटी के अंग्रेजी विषय के प्राध्यापक डॉ. अंकित परमार ने महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाई।

भारतीय ज्ञान परंपरा पर त्रि-दिवसीय अंतर्राष्ट्रीय कॉन्फ्रेंस का समापन

दिनांक: 29 मार्च, 2026

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ओपन यूनिवर्सिटी (BAOU) और नॉलेज कंसोर्टियम ऑफ गुजरात (KCG) के संयुक्त तत्वावधान में 'डिकोडिंग इंडियन नॉलेज सिस्टम्स: रिसर्च, रेलवेंस एंड रिनेसांस' विषय पर आयोजित त्रि-दिवसीय अंतर्राष्ट्रीय कॉन्फ्रेंस के तीसरे और अंतिम दिन बौद्धिक चर्चाओं के वैचारिक आदान-प्रदान के साथ ज्ञानयज्ञ की पूर्णाहुति हुई।

कॉन्फ्रेंस के पांचवें सत्र में गुजरात साहित्य अकादमी के महामात्र प्रो. जयेंद्रसिंह जादव ने अपने वक्तव्य में Indian Knowledge System-IKS के स्थान पर Bharatiya Knowledge System-BKS शब्दप्रयोग को विशेष महत्त्व दिया था। शिक्षा के ढांचे में इस ज्ञानपरंपरा को व्यावहारिक रूप से लागू करने के लिए उन्होंने विषयवस्तु (Content), इरादा (Intent) और संकल्पना (Concept) नामक तीन मुख्य आधारस्तंभों की विशद विवेचना की थी। विषयवस्तु के संदर्भ में उन्होंने स्पष्ट किया कि भारतीय ज्ञान को केवल एक अतिरिक्त पेपर के रूप में पढ़ाने के बजाय उसे मुख्य विषयों के साथ संकलित करना चाहिए, जिसमें पश्चिमी प्रबंधनशास्त्रियों के साथ-साथ शिवाजी महाराज की व्यूहरचना और रामराज्य के संचालन के पाठ भी पढ़ाए जाने चाहिए। इरादे या शिक्षापद्धति के विषय में उन्होंने बताया कि आर्टिफिशियल इंटेलिजेंस (AI) के पास मस्तक और हाथ हो सकते हैं परंतु हृदय नहीं होता; इसलिए गांधीजी के 3H (Head, Hand, Heart) के सिद्धांत के अनुसार शिक्षा में करुणा और संवेदना होना अत्यंत आवश्यक है। इसके अतिरिक्त, संकल्पना और शोध के भारतीयकरण पर बल देते हुए उन्होंने विदेशी केस स्टडीज़ के साथ मुंबई के डब्बावाला जैसे भारतीय प्रबंधन मॉडल तथा महाभारत और रामायण जैसे ग्रंथों के पात्रों के मनोविज्ञान पर नए दृष्टिकोण से शोध होने की हिमायत की थी। इस सत्र का संचालन प्रा. जैमिन दवे ने किया था।

तत्पश्चात् चार समानांतर सत्रों के अंतर्गत प्रतिभागियों द्वारा 82 शोधपत्रों का वाचन किया गया। इन सत्रों में डिजिटल क्लास रूम - 1 में डॉ. योगेन्द्र पारेख अध्यक्ष, श्याम पटेल सह-अध्यक्ष और डॉ. पायल चावडा संचालक रहीं, जबकि डिजिटल क्लास रूम - 2 में डॉ. प्रियांकी व्यास अध्यक्ष, प्रा. विवेक साखी सह-अध्यक्ष और डॉ. रोशनी प्रजापति संचालक रहीं। बोर्ड रूम - 2 में डॉ. महेशप्रसाद त्रिवेदी अध्यक्ष, प्रा. जैमिन दवे सह-अध्यक्ष और शुभम तिवारी संचालक रहे। गौतम हॉल में डॉ. विनोद मजीराणा अध्यक्ष, डॉ. मुकेश ईढारिया सह-अध्यक्ष और प्रा जय चुडासमा संचालक रहे।

यूनिवर्सिटी की कुलपति प्रो. अमीबेन उपाध्याय के सफल मार्गदर्शन एवं प्रेरणा से कॉन्फ्रेंस के अंतिम चरण में समापन सत्र आयोजित हुआ था, जिसमें सभी प्रतिभागियों को प्रो. योगेन्द्र पारेख, डॉ. संजय पटेल, डॉ. विनोद मजीराणा और डॉ. मुकेश ईढारीया के करकमलों से प्रमाणपत्र वितरित किए गए थे। इस सम्मान के साथ त्रि-दिवसीय अंतर्राष्ट्रीय कॉन्फ्रेंस का विधिवत समापन हुआ।

Join with us

YouTube

facebook

Instagram

LinkedIn

(Twitter)

Published By:

Dr. Babasaheb Ambedkar Open University

'Jyotirmay' Parisar,

Sarkhej-Gandhinagar Highway, Chharodi, Ahmedabad - 382 481.

પરામર્શક: પ્રો. યોગેન્દ્ર પારેખ | સંપાદક: ડૉ. રજનીકુમાર પરમાર, પ્રા. હેતલ જોષી

ગ્રાફિક ડિઝાઈનર: કલરવ દવે | ફોટોગ્રાફ્સ: ચૈતન્ય સ્ટુડિયો, BAOU.